

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za klasičnu filologiju

Diplomski rad

LATINSKI STIHOVI ANTUNA AGIĆA

Studentica: Jelena Huzanić

Mentorica: dr. sc. Irena Bratičević

Ak. god.: 2012./2013.

U Zagrebu, lipanj 2013.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Političko i kulturno ozračje	4
2.1. Povijesni kontekst.....	4
2.2. Politički kontekst	4
2.3. Ozračje u Dubrovniku	6
2.4. Društveni život u Dubrovniku	8
2.5. Gospodarske prilike	10
2.6. Stanje u kulturi i prosvjeti	10
2.6.1. <i>Società patriottica</i>	11
2.6.2. Književnost	12
2.6.3. Kazalište.....	13
2.6.4. Knjižnice	13
2.6.5. <i>Collegium Ragusinum</i>	13
2.7. Književni kontekst.....	14
2.7.1. Suvremena književnost	14
2.7.2. Franjevački književnici i važnija djela.....	15
3. Antun Agić	17
3.1. Pjesnička ostavština fra Antuna Agića	19
3.2. Prepisivačka djelatnost fra Antuna Agića	20
4. Marko Bruerević	23
4.1. Politička karijera.....	24
4.2. Pjesnička ostavština Marka Bruerevića.....	25
4.3. Tiskana djela.....	25
4.4. Rukopisi.....	27
5. Tri elegije	29
5.1. Opis rukopisa Dubravčić 9	29
5.1.1. Rkp. ZKD 808.....	29
5.1.2. Rkp. Dubravčić 9	30
5.2. Interpretacija elegija	32
<i>Ad Marcum Bruerium elegia prima anno 1807.</i>	32
<i>Ad eundem elegia secunda anno 1807.</i>	34
<i>Ad eundem elegia tertia anno 1807.</i>	36

5.3. Prigodničarska poezija.....	38
5.3.1. Elementi prigodničarske poezije kod Agića	39
5.4. Ribarska ekloga	39
5.4.1. Agić o Beneši.....	40
5.4.2. Konvencije ribarske ekloge.....	40
5.4.3. Elementi ribarske ekloge.....	41
5.5. Antički uzori	41
5.6. Stilistička analiza	43
5.7. Metrička analiza	45
6. Hrvatski latinizam u školskoj nastavi latinskog jezika	48
7. Zaključak	49
8. Literatura	50
9. Prilog 1: transkripcija triju elegija Antuna Agića	53
9.1. Napomena uz tekst.....	53
<i>Ad Marcum Bruerium elegia prima anno 1807.</i>	54
<i>Ad eundem elegia secunda anno 1807.</i>	59
<i>Ad eundem elegia tertia anno 1807.</i>	65
Prilog 2: faksimili rkp. 9 iz privatnog fonda Ivana Dubravčića.....	72

1. Uvod

Unatoč golemom bogatstvu latinističke književnosti u Hrvata, ili upravo zbog njega, mnoga su imena naših latinista još uvijek nepravедno ostala nepoznata. U nekim se slučajevima radi o potpuno neistraženim opusima, a kod nekih se znaju tek naslovi djela, koja zapravo i nisu proučena i ocijenjena, a najčešće ni nikad izdana. U slučaju fra Antuna Marije Agića radi se o imenu poznatom u kontekstu prepisivačke i sakupljačke djelatnosti, dok su njegovi stihovi u posljednjih dvjesto godina, koliko je otprilike prošlo od njihova nastanka, ostali zaboravljeni. Istina, riječ je o prigodnoj poeziji, koja je često karakterizirana kao niže vrijedna vrsta pjesništva, ali se bez straha može priznati da upravo njoj treba zahvaliti kontinuitet latinskog stvaralaštva na hrvatskim prostorima.

Tema su ovog rada Agićevi stihovi (njih ukupno 376) koji tematski čine jednu cjelinu. Objedinjuje ih, naime, zajednički adresat: Marko Bruerević, dubrovački Francuz, francuski konzul i hrvatski pjesnik. Ove se tri elegije mogu opisati kao prigodnice samo u širem smislu jer ne nastaju izravno povodom nekog značajnijeg događaja ili ususret njemu, ali su ipak potaknute francuskom okupacijom Dubrovnika 1806. Zajednički im je i datum nastanka: godina 1807.

Stihovi su transkribirani iz rukopisa Dubravčić 9 i osuvremenjeni u pogledu pravopisa. Radi se, naime, o obimnom rukopisu dubrovačke književnosti koji je bio u vlasništvu vrijednog prepisivača don Luke Pavlovića, a danas se nalazi u Nizozemskoj u privatnom vlasništvu Ivana Dubravčića, koji je, uostalom, i ustupio njegove fotokopije koje su omogućile nastanak ovog diplomskog rada. Rukopis je na temelju starijih rukopisa prepisala upravo ruka Luke Pavlovića.

U radu će spomenute tri elegije (*Ad Marcum Bruerium elegia prima anno 1807.*, *Ad eumdem elegia secunda anno 1807.* i *Ad eumdem elegia tertia anno 1807.*), kao i čitav rukopis, biti opisani i analizirani u pogledu sadržaja, antičkih uzora, koje je Agić slijedio, stilističkih figura, koje su oslikavale njegovu pjesničku vještinu, i metrike, koja je svjedočila pak o onoj versifikacijskoj. No prije svega, ti će stihovi biti smješteni u povijesni, kulturni i društveni kontekst jer su neodvojivi od ozračja u kojem su nastali, a to je Dubrovačka Republika u trenutku gubitka samostalnosti na početku 19. stoljeća.

2. Političko i kulturno ozračje

2.1. Povijesni kontekst

Izvore problematične situacije u kojoj se našao Dubrovnik na prijelazu stoljeća treba tražiti u tzv. istočnom pitanju koje se ticalo podjele teritorija Turskog Carstva koje je u 18. stoljeću pomalo propadalo. S tim je u vezi i istočna jadranska obala (uporište za širenje prema Istoku) postala interesnom sferom svjetskih velesila: Austrije, Rusije i Francuske. Mirom u Campoformiju 1797. ukinuta je Mletačka Republika, a njezine je posjede dobila Austrija, no već 1805. te je posjede morala prepustiti Francuskoj prema uvjetima mira u Požunu. Rusija je zahtijevala Boku kotorsku za sebe i kad je ruska flota ušla u Boku, Jadran je postao poprištem ratnih sukoba Rusije i Francuske (usp. Čučić, 2003: 14).

Dubrovnik je bio u sukobu s Rusima još otkad ga je Katarina II. proglasila neprijateljem jer Dubrovčani nisu pristali biti ruska baza za njihove pretenzije prema Balkanu i na Jadranu, a osim toga su bili haračari Visoke Porte.

I prije nego što je general Bonaparte zauzeo Dubrovnik događanja i tekovine u dalekoj Francuskoj imala su svoje odjeke na život u Gradu, koji je u to vrijeme, unatoč jakim talijanskim i drugim utjecajima, još uvijek bio samostalna republika s priznatim državnim atributima, za razliku od ostatka hrvatskog teritorija. Veze Francuske s Dubrovnikom bile su čvrste i postojane i utoliko što je u Dubrovniku redovito djelovao francuski konzul, a i dubrovačka je diplomacija imala svoga predstavnika u Parizu (usp. Foretić, 2007: 204).

O Francuskoj se revoluciji znalo i pričalo samo u kontekstu zanimanja za europsku politiku, no njezine se ideje u smislu radikalnih društvenih promjena nisu prenijele na dubrovački teritorij. No bez obzira na to, neizravno je utjecala kako na stavove službene politike, tako i na često oprečne stavove pojedinaca. Za širenje bonapartizma bio je u velikoj mjeri zaslužan i francuski konzul od 1772. Charles-René Bruère Desrivaux, jedan od najžešćih agitatora za ukidanje Republike.

2.2. Politički kontekst

Ipak, u vrijeme Francuske revolucije vlast u Dubrovniku najviše je bila zaokupljena novim protuturskim ratom. Francuski je utjecaj bio velik, stoga se dubrovački Senat držao načela neutralnosti, kao i u prijašnjim vremenima, što su gotovo sve europske zemlje podržavale. Dubrovački su diplomatski predstavnici iz Pariza slali redovite i opširne izvještaje u domovinu, što svjedoči o velikom interesu za promjenu vlasti i jačanje građanskog staleža u

Francuskoj. U tome se ističe diplomat Francesco Flavi sa svojim iscrpnim dopisima o padu Bastilje, dolasku Napoleona na vlast i ostalim promjenama (ibid.: 205). Dubrovačka je neutralnost čak javno proglašena nakon oružanih sukoba francuske vojske i europske koalicije 28. ožujka 1793. Uza sve to, na Dubrovčane je pritisak vršila i Austrija, tako da je Senat 1794. proglasio zabranu javnog raspravljanja o svjetskim zbivanjima, ne želeći se zamjeriti nijednoj od sukobljenih strana.

No ubrzo naslutivši francuske i austrijske pretenzije prema svojem teritoriju, Dubrovčani su se prvo preporučili Sultanu. U općem je europskom sukobu dubrovačka državnica pokušavala ostati neprimjetnom; čak ni dubrovački brodovi nisu vješali na pučini zastavu sv. Vlaha. Međutim, provoditi politiku neutralne državnice Dubrovnik više nije mogao jer je sad njegova neutralnost smetala svima; bilo je neizbježno prikloniti se jednoj od zaraćenih strana. Nakon što je tek uspostavljeni Izvršni direktorij Francuske Republike u rekordnom roku sklopio mir s europskim zemljama, dubrovački Senat mijenja službeni stav te iskazuje „nepokolebljivu vjernost Dubrovačke Republike Francuskoj Naciji... kao i njezinoj Vladi“ (ibid.: 206). Naime, Englezi su javili u Dubrovnik da ga Napoleon namjerava zauzeti, a senatorima je bilo sasvim jasno da se Dubrovnik ne bi mogao obraniti kad bi ga netko napao – Republika i postoji samo zahvaljujući milosti velikih sila (usp. Čučić, 19).

Dubrovačka se Republika našla u prilično nezgodnoj poziciji nakon pada Venecije 1797. jer su njezinim vodama nesmetano plovile razne flote. To je, naravno, ugrozilo dubrovački geostrateški položaj, tako da je francuski odgovor o zaštiti dubrovačke slobode primljen sa zahvalnošću.

U duhu suradnje s francuskim vlastima, Dubrovnik se prilagođava naglim promjenama u Italiji i među prvima u Europi priznaje novoosnovane republike (Ligursku, Cisalpinsku, Rimsku i Partenopejsku), nastale po idejama revolucije. Na taj način Grad si je osigurao zaštitu na moru Među najgorljivijim zagovarateljima francuske vlasti u Italiji našla su se dva Dubrovčana – Marko Faustin Galjuf u Rimu i Petar Frano Aletin u Napulju.

Iako nedostaju ozbiljniji radovi o toj temi, općenito se može zaključiti da je dubrovačko plemstvo većinski bilo orijentirano profrancuski. Iza toga je vjerojatno stajala čista potreba – nadali su se Napoleonovoj zaštiti dubrovačkih brodova – a manje ideologija. Naime, Bersa tvrdi da bez obzira na postojanje francuske stranke, ne treba naprečac zaključivati kako je ona pospješila pad Republike, kako tvrde „oni koji vjeruju u legendu“ (Bersa, 1941: 29) da su Francuzi ušli u Grad u dogovoru sa senatom Republike. Pripadanje toj stranci

podrazumijevalo je odricanje od vjerskih i drugih konzervativnih načela, još uvijek jakih u Dubrovniku, na što se mogao odvažiti vrlo uzak krug ljudi. No, sve to ne znači da se Grad odrekao svog starog poretka i brižno očuvane tradicije. Unatoč otvorenosti društva prema suvremenim tekovinama (čitala se prosvjetiteljska literatura, enciklopedije, filozofija), uvijek se pazilo da se mladež ne bi iskvarila.

Ipak, jakobinstvo se, iako su austrijske vlasti taj termin uglavnom koristile preširoko, oštro osuđivalo, dakako, pod odlučnim pritiskom Beča jer su se pojedinci previše zanosili slobodarskim idejama Francuske revolucije. „Jakobincima“ su prozvali pojedine pripadnike plemstva, građanstva i svećenstva, ali je upitno koliko je to blizu istini jer su se ponekad samo drukčiji stav ili čak puka sklonost k francuskoj modi proglašavali radikalizmom. Brze promjene vlasti (samostalna republika, francuska pa austrijska vlast) unijele su dodatnu zbrku u tumačenje tog pojma, a i sami su „Frančezi“ i „Tudeški“ bili preneraženi shvativši kako francuske, tako i, nešto kasnije, austrijske pretenzije prema Dubrovačkoj Republici. Zbrka je na političkom planu bila potpuna (usp. Bersa, 30).

2.3. Ozračje u Dubrovniku

Budući da je drugu dubrovačku tiskaru¹ nadzirala dubrovačka vlast, donekle su se dopuštale kritike što prema idejama Francuske revolucije, što prema novim frizurama i odjeći, koje uglavnom ismijavaju kršćanski konzervativni autori; u prvom redu najbolji hrvatski latinistički satiričar Junije Rastić.

Što se tiče reakcija francuskih konzula na život u Dubrovniku, dojmovi su često bili negativni. Kritizirao se način života i stavovi dubrovačke aristokracije. Ali su zato znanost i kultura bile na vrlo visokom stupnju pa je francuska vlast naručila mnoga književna djela na hrvatskom jeziku (u prvom redu Gundulićeva, Ranjinina i Zlatarićeva djela).

Sama opsada Dubrovnika dogodila se u svibnju 1806. Istina je da se većina senatora nije usprotivila ulasku Francuza u grad zbog obećanja da će vojska samo proći kroz grad na putu prema Boki koju su zaposjeli Rusi (usp. Ćosić, 1999: 33).

¹ Nakon smrti prvog dubrovačkog tiskara Occhija, tiskarsku je djelatnost u Dubrovniku nastavio njegov pomoćnik Andrea Trevisan. Pred zakonom je on bio samo njezin upravitelj, ne i vlasnik (za razliku od Occhija). Iako nije imao osobitog plana i koncepcije u tiskanju, ipak je izdao lijep broj knjiga (većinom na talijanskom i latinskom). Tek za trećeg dubrovačkog tiskara Antonija Martecchinija ozbiljnije će rasti hrvatska produkcija (usp. Čučić: www.hkdrustvo.hr/datoteke/168).

Razlike u stavovima prema francuskoj vlasti u nastupima pojedinaca i njihovim spisima još su dublje izražene nego kod službenog Dubrovnik. Mnogi su istaknuti članovi dubrovačkog društva, što pripadnici plemićkog, što građanskog staleža, bili po pitanju francuskog utjecaja i vlasti u Gradu entuzijasti, a uz to su često i pisali na francuskom. Najznačajniji predstavnik frankofilske struje bio je Tomo Basiljević² koji je u brojnim svojim člancima nastojao teorijski primijeniti ideje Francuske revolucije na dubrovačku stvarnost, iako bez radikalnih elemenata.

Junije Rastić³, najveći satiričar hrvatskog latinizma i ugledni član dubrovačkog društva, bio je, kako se čini, veliki protivnik kako zasada prosvjetiteljstva, tako i ideja same Francuske revolucije – „novotarija“, ali, s obzirom na to da je bio redoviti i aktivni član akademije *Società patriottica*, može se zaključiti kako dubrovačku stvarnost toga vremena ne treba promatrati jednoznačno.

Još je jedan primjer protivljenja revolucionarnim idejama poduža elegija Frana Staya⁴, brata poznatijih Benedikta i Kristofora, u kojoj naglašava kako čin revolucije zapravo pretpostavlja poniženje francuskog kraljevstva.

Klima se u Dubrovniku počela mijenjati kad su do naših prostora došle vijesti o okrutnom smaknuću kralja i kraljice. Budući da se u Dubrovniku uvijek posebno pazilo na očuvanje poretka i iskorjenjivanje urotničkih ideja, vijesti o jakobinskoj diktaturi i teroru koji je zavladao u Parizu uzrokovale su gašenje entuzijazma prema revolucionarnim idejama.

Rafael Radelja⁵ također je svojom poezijom istupao protiv jakobinaca, no, budući da su neki od najvećih dubrovačkih frankofila bili njegovi najbliži prijatelji, ni njega se ne može sa sigurnošću jednodimenzionalno okarakterizirati.

² Tomo Basiljević (Bassegli, Baseljić) (Dubrovnik, 1756. – Dubrovnik, 1806.), prosvjetitelj. Član *Domoljubnog društva*, držao profrancuske govore, liberalan plemić. Nije doživio francusku vlast u Dubrovniku. Na glasu kao jedan od najučtenijih ljudi svoga vremena (*Leksikon hrvatskih pisaca*, 2000: 48).

³ Junije (Džono) Rastić (Dubrovnik, 1755. – Dubrovnik, 1814.), latinski pjesnik i pravnik. Iako je pisao mnoge književne vrste (epistole, ode, epigrame, elegije), najuspjeliji je kao satiričar koji prije svega ismijava popularnu kulturu, prosvjetiteljstvo i revolucionarne ideje. Jasni utjecaji rimskih satiričara, ali i cjelokupne antičke književnosti. B. Glavičić njoegov heksametar ocijenjuje najosebujnijim u čitavom hrvatskom latinizmu (*LHP*: 613-614).

⁴ Frano Stay (Dubrovnik, 1722. – Dubrovnik, 1793.), svećenik i latinist. Pouzdan u ocjeni umjetničkog djela, sam se rijetko odvažio na pisanje. Ustao protiv Francuske revolucije. Eulogij nakon njegove smrt pročitao je Miho Sorgo (*LHP*: 668).

⁵ Rafael (Rafo) Radelja (Dubrovnik, 1769. – Dubrovnik, 1831.), dubrovački je kanonik i pjesnik prigodničar na latinskom i talijanskom jeziku. Rodom iz siromašne obitelji. Djelovao je kao učitelj i pedagog mladeži te kao

Neki od ostalih protivnika revolucije (barem sudeći po stavu koji su zauzeli u svojim književnim djelima) su Rajmund Kunić⁶ (epigrami protiv Francuske), Nikola Ferić⁷ (spis o teškom položaju svećenstva za vrijeme revolucije), Antun Ferdinand Putica⁸ (propovijedi potaknute pobjedama austrijske vojske nad francuskom), već spomenuti Junije Rastić (žestoki napadi na francuske enciklopediste i izrugivanje njihovoj „mudrosti“ te aktivno odupiranje recepciji uvoznih novina) i nekoliko nepotpisanih pisaca rasprava koje tematiziraju teško stanje u Francuskoj nakon revolucionarnih događanja.

Profrancuski orijentirani dubrovački intelektualci su Frano Dolci⁹ (iako nigdje izriječno ne spominje Francusku revoluciju, nego raspravlja o različitim aspektima revolucije uopće), Vlaho Stulli (groteskna komedija *Kate Kapuralica* koja tematizira težak položaj srednjeg i nižeg staleža), Marko Faustin Galjuf¹⁰ i Petar Frano Aletin (dubrovački diplomati-apologeti profrancuskih ideja na talijanskom tlu).

Mnoge su pak istaknute ličnosti otvoreno pokazivale znakove i simpatije i antipatije prema idejama primjene reformi provedenih u procesu Francuske revolucije. Proturječnosti je bilo toliko mnogo da je nemoguće izvesti jedinstveni zaključak o tadašnjoj klimi u Republici.

2.4. Društveni život u Dubrovniku

Na prijelazu stoljeća dubrovačko su društvo činila tri staleža: plemstvo, građani i seljaci, no nijedan od njih nije bio jedinstven.

župnik u raznim mjestima izvan Dubrovnika. Bavio se prevodenjem, a svakako je najvažniji kao jedan od najistaknutijih prepisivača djela hrvatske književnosti u Dubrovniku (Đurđević, Bruerević, Kunić i dr.). Bio je član rimske Akademije Arkadije. Brojni njegovi stihovi ostali su u rukopisu, a opus mu je najvećim dijelom neproučen (*LHP.*: 605-606).

⁶ Rajmund Kunić (Dubrovnik, 1719. – Rim, 1794.), pjesnik, prevoditelj i traduktolog. Isusovac. U središtu su njegovog opusa prepjevi s grčkog na latinski. Uz prijevod *Ilijade* izdao je i *Operis ratio*, izvrsnu traduktološku raspravu o očuvanju izvornosti ne samo smisla nego i estetskog doživljaja. Najveći domet doseže u epigramu i elegiji (*LHP.*: 410-411).

⁷ Nikola Ferić (Dubrovnik, 1736. – Dubrovnik, 1819.), stariji brat Đura Ferića, posljednji trebinjsko-mrkanski biskup. Dobar poznavalac hrvatskog jezika i dijalekata. Na hrvatski prevodio bratove latinske stihove. Znamenit je posmrtni govor F. M. Appendinija u njegovu čast (*Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, 2002: 172).

⁸ Antun Ferdinand Putica (? , 1769. – Trsteno, 1832.), dramski pisac. Iz reda dominikanaca prešao u svjetovne svećenike. Buntovnik. Napisao je pet komedija s prosvjetiteljskim značajkama (*LHP.*, 603).

⁹ Franjo Dolci de Vicković (Dubrovnik, 1742. – Manastir Stanjevići, Crna Gora, 1805.) hrvatski katolički svećenik, 1785. – 1805. osobni tajnik crnogorskoga državnoga poglavara i mitropolita Petra I. Petrovića Njegoša, kojemu je bio desna ruka, upućen u sve aspekte crnogorske politike toga doba (izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Franjo_Dol%C4%8Di_de_Vickovi%C4%87; 18. 6. 2013.).

¹⁰ Marko Faustin Galjuf (Dubrovnik, 1765. – Novi Ligure, 1834.), latinski pjesnik i prevodilac. Član rimske Arkadije, *scriptor apostolicus*. Napisao *Navis Ragusina*, prigodnu idilu, ali na tragu antičkih dijaloških rasprava. Bio je poznati improvizator, stoga je sam svoj pjesnički rad podijelio na *carmina meditata* i *carmina extemporalia*. Na glasu kao posljednji veliki hrvatski latinist (*LHP.*, 234).

U vezi je s time potrebno naglasiti i da je upravo taj zastarjeli režim aristokratske, i to nesložne vlasti bio vjerojatno glavni razlog polaganom, ali sigurnom propadanju Dubrovnika. Naime, dubrovačko se plemstvo dijelilo na novo i staro. Država je 1666. i 1678. godine dodijelila vlasteostvo nekim pučkim obiteljima kako bi se obnovio sad već ozbiljno prorijeđeni visoki stalež. Prvi se pozivajući na naslijeđena prava, a drugi na uloženi novac koji su ti pučani uplatili kao financijsku pomoć državi, nisu priznavali prava onih drugih i uvijek su jedni druge nastojali potkopati. Kasnije će ova dva tabora biti nazvani *salamankezima* i *sorbonezima* jer je španjolsko sveučilište bilo sinonim za vjerski i filozofijski konzervativizam, a ono francusko za liberalnu filozofiju. Tako je ovaj sukob zadobio socijalno-političku dimenziju te je ovo raslojavanje postalo poticaj za kasniju podjelu na političkoj osnovi: staro je plemstvo postalo konzervativnom, a novo liberalnom strankom (usp. Bersa, 13).

Građanski se sloj pak dijelio na viši (*antunini*) i niži (*lazarini*). Teza je Žarka Muljačića da je u Dubrovniku građanstvo u modernom smislu riječi bilo do te mjere nerazvijeno da je onemogućavalo (korjenite) promjene u društvu. Kako su građani, obrtnici i bogati seljaci zajedno s vlastelom sudjelovali u gospodarstvu i trgovini i bili su svojevrzni dioničari pomorstva, potreba za francuskom zaštitom opravdavala se nužnošću očuvanja starog poretka i dubrovačke slobode (usp. Foretić, 223). Iako su građani potkraj Republike bili moćniji i bogatiji od plemstva, i dalje nisu imali udjela u vlasti. Javio se osjećaj inferiornosti te je aristokracija sad brojnim merkantilističkim zakonima vješto usporavala društvene promjene (usp. Ćosić, 19). Možda bi se stvari drugačije posložile da je dubrovačko plemstvo vodstvo države prepustilo jačem građanskom staležu.

Najbrojniji stalež činilo je seljaštvo. Oni su pak bili raslojeni prvenstveno zato što je tradicionalno svaki kraj u okolici Dubrovnika imao svoje običaje i zakone, prava i dužnosti, a Republika je to poštivala. Nitko se nije bunio: građanski je sloj bio odviše lojalan, a seljački previše ustrašen da bi im se položaj mogao pogoršati – kao u okolnim krajevima (turskim zemljama i mletačkoj Dalmaciji).

I na kraju, značajna nova pojava u dubrovačkom društvu bili su masoni. Bersa tvrdi da je masonstvo u Gradu promicao upravo Charles-René Bruère Desrivaux, što je zapravo vjerojatno služilo promicanju francuskih interesa (usp. Bersa, 30). Članovi su uglavnom bili ugledni dubrovački intelektualci koji su željeli Dubrovačku Republiku preurediti iz

aristokratske u demokratsku. Najpoznatiji (vjerojatni) član dubrovačke masonske lože bio je Tomo Basiljević.

Drugo tajno društvo u Dubrovniku bila je *Butiga* jer se okupljalo u nekom napuštenom dućanu. Bersa tvrdi da su njezini članovi bili redom pokvarenjaci i intriganti, a vođa im je bio „nemoralni“ Rafo Andrović. Austrijska ih je vlast sumnjičila da su upravo oni predali Grad Francuzima, no kasnije se ispostavilo da je svrha postojanja ovog kluba bilo promicanje trgovine i gospodarstva (usp. Čučić, 27).

Pod pritiskom velikih sila da se opredijele za neku od zaraćenih strana Dubrovčani se počinju dijeliti na frankofile („Frančeze“), austrofile („Tudeške“), rusofile i anglofile. Bili su tu još i oligarsi, koji se nisu priklonili nikome. Ipak, ključno je naglasiti da te političke struje nisu težile k ukinuću Republike, nego su se razvijale u smislu procjene međunarodne politike: kome se najbezbolnije prikloniti (usp. Ćosić, 28).

2.5. Gospodarske prilike

Krajem osamnaestog stoljeća dubrovačko je pomorstvo bilo u velikom usponu i predstavljalo je jednu od najvažnijih gospodarskih grana Grada. Zapravo je o razvoju pomorstva i pomorske trgovine ovisio državni interes. Država mnogo ulaže u obrazovanje, podržava rad tiskara, dobrotvorne ustanove brinu se za siromašne građane. Ipak, u isto vrijeme Republika pomalo izdiše.

Francuska je želeći uništiti dubrovački monopol na Sredozemlju imala svoje interese i u dubrovačkoj trgovini zbog kojih su izbijale razmirice između dviju strana, a prestale su nakon sklapanja trgovinskog ugovora 1776. Zbog rata na Sredozemlju propala je čitava dubrovačka flota, a s njome i čitavo gospodarstvo. Uz to je Senatu, pošto je Dubrovnik zadobio strateško značenje u europskoj politici nakon Napoleonova uspona, nametnut visoki ratni zajam.

2.6. Stanje u kulturi i prosvjeti

U Dubrovniku se tijekom 18. stoljeća zamjećuje veliki kulturni napredak, no novost je sve jači francuski utjecaj koji postupno smjenjuje onaj talijanski, tradicionalno prevladavajući na ovim prostorima. Raste interes za francusku kulturu, književnost, jezik, pa i modu. Pisanje na francuskom na neki način postalo je dijelom prestiža, pa i mnogi Dubrovčani počinju sastavljati svoja djela, uz i dalje zastupljeni latinski i talijanski, i na francuskom jeziku.

I prije same okupacije prema Dubrovniku se širio prosvjetiteljski duh (akademije, enciklopedija, racionalizam), a nakon Francuske revolucije i revolucionarni duh, prvenstveno

djelujući na građanski sloj, a potom i na plemićki. Godine 1783. u Gradu je otvorena prva tiskara¹¹, gdje su se tiskale prve gramatike i rječnici. Raste popularnost pravnoj znanosti te se 1794. otvara Pravnička škola; raste interes za povijest književnosti, za živote zaslužnih sugrađana pa se počinju sastavljati biografski leksikoni (Ignjat Đurđević¹², Serafin Crijević¹³, Sebastijan Dolci-Slade¹⁴), prevodi se Homer s grčkog na latinski.

2.6.1. *Società patriottica*

U takvom ozračju između 1793. i 1794. Miho Sorkočević¹⁵, književnik, diplomat i političar te frankofil i prosvjetitelj, okuplja krug uvaženih pjesnika, pisaca i svećenika u znanstveno-književnu akademiju nazvanu *Società patriottica (Domoljubno društvo)*, a zamislio ju je kao okupljalište intelektualaca, pristaša demokratskih ideja, gdje bi se slobodno moglo raspravljati o zasadama Revolucije i društvenim nazorima francuskih filozofa 18. Stoljeća, o kretanjima u svijetu uopće i mogućnostima njihove primjene u dubrovačkom društvu. Na Francusku se revoluciju gledalo s radoznalošću i simpatijama. Najistaknutiji su članovi društva bili, osim Miha Sorkočevića, mnogi aktivni članovi kulturnog života: Tomo Baseljić, Luko¹⁶ i Vlaho

¹¹ Tiskara je u Dubrovniku osnovana relativno kasno (1783.) vjerojatno zbog prejakog utjecaja Mletaka, koji su željeli sačuvati monopol. Ipak, kultura knjige je postojala i mnogo ranije, a kroz 16. stoljeće je zabilježeno nekoliko pokušaja njezina osnivanja. Krajem 18. st. u Dubrovniku Mlečanin Carlo Antonio Occhi otvara prvu tiskaru u čitavoj Dalmaciji. To je bila jedna od reformi školstva nakon ukinuća isusovačkog reda (usp. Čučić: www.hkdrustvo.hr/datoteke/168).

¹² Ignjat Đurđević (Gjorgi, Đorđić) (Dubrovnik, 1675. – Dubrovnik, 1737.) pjesnik i povjesničar. Pripadnik novog plemstva, isusovac, a potom benediktinac. Raznovrstan opus, a najpoznatiji je po religioznoj poemi *Uzdasi Mandalijene pokornice*. Hrvatski su mu stihovi objedinjeni u zbirci *Pjesni razlike*. Pisao je idile, prevodio latinske crkvene pjesme, basne. Latinski su mu stihovi objedinjeni u zbirci *Poetici lusus varii (LHP, 205-207)*.

¹³ Serafin (Saro) Marija Crijević (Dubrovnik, 1686. – Dubrovnik, 1759.), biograf i povjesničar. Dominikanac, službenik Republike. Knjižničar i arhivist dubrovačkog dominikanskog samostana. Autor izgubljene zbirke propovijedi i dvanaest svezaka povijesnih bilježaka nastalih što samostalnim istraživanjima, što proučavanjem ranijih dubrovačkih historiografa. Napisao je povijest dubrovačke metropolije, dubrovačkog dominikanskog reda, no najvrednije mu je djelo *Bibliotheca Ragusina* u četiri sveska, životopisi 435 dubrovačkih pisaca i drugih zaslužnih građana (*LHP*: 139).

¹⁴ Sebastijan Slade Dolci (Dubrovnik, 1699. – Dubrovnik, 1777.), pisac, teolog, propovjednik. Franjevac. Proslavio se svojim propovijedima. Pisao je jezikoslovna, historiografska i teološka djela. Postanak hrvatskog jezika objasnio je na teološkim osnovama (*LHP*: 180-181).

¹⁵ Miho Sorkočević (Sorgo) (Dubrovnik, 1739 – Pariz, 1796.), kulturno-književni djelatnik, pisac, političar diplomat. Dubrovački prosvjetitelj. Priređivao djela dubrovačkih povjesničara. Izdao nekrologe F. Stayu i R. Kuniću. Frankofil (*LHP*: 650-651).

¹⁶ Luka Stulli (Dubrovnik, 1772. –Dubrovnik, 1828.), pjesnik na latinskom, talijanskom i hrvatskom, dramski pisac, prevoditelj, kulturni djelatnik i liječnik. Metrički raznolike stihove posvećivao je francuskim i austrijskim vladarima te zaslužnim sugrađanima. Član rimske Akademije Arkadije. Napisao je esej o razlozima pjevanja na stranim jezicima, prvu kritiku *Osmana*, medicinske rasprave, dvije uspješne kazališne predstave. Na glasu kao prevrtljivac (*LHP*: 676).

Stulić¹⁷, Franjo Marija Appendini¹⁸, Đuro Ferić¹⁹, Bernard Džamanjić²⁰, Junije (Džono) Rastić i drugi. U kući se Sorkočević raspravljalo o političkim i kulturnim aktualnostima u Republici, o nezadovoljavajućem stanju školstva i obrazovanosti mlade vlastele, o korisnosti književnih društava u maloj državici, o domoljublju i možebitnim razlozima siromaštva koje se počelo širiti u Gradu (usp. Foretić, 216). Njihov je cilj bio uzdići i prosvjetu i gospodarstvo i zakonodavstvo.

Nije sasvim sigurno zašto, no akademija je ubrzo prestala s radom. Prilično je vjerojatno da su se vlasti protivile sličnim okupljanjima zbog straha od ukorjenjivanja radikalnih ideja.

2.6.2. Književnost

Najveća imena iz književnosti Dubrovnika 18. stoljeća već su spomenuta. Svojim su djelima proslavili svoj grad Kunić, Zamanja, Galjuf, Stay i drugi. No, svakako bi trebalo spomenuti još jedno veliko ime: Ruđer Bošković²¹. Iako uglavnom izvan domovine, taj je isusovac jedan od najslavnijih Dubrovčana uopće. Bio je filozof prirode, astronom, konstruktor instrumenata, ali i diplomat.

¹⁷ Vlaho Stulli (Dubrovnik, 1768. – Dubrovnik, 1843 ili 1846.), komediograf, pjesnik i pisac dnevnika. Iz stare pučke obitelji, zalagao se za poboljšanje uvjeta života u Dubrovniku. Pisao je na hrvatskom, talijanskom i latinskom jeziku. Na latinskom je povremeno pisao prigodne epigrame svojim i bratovim (Luko Stulić) prijateljima (*LHP*: 676-677).

¹⁸ Franjo Marija Appendini (Poirino, 1768. – Zadar, 1837.), filolog, povjesničar i pjesnik. Pijarist. Godine 1791. došao u Dubrovnik gdje se ubrzo zaređio za svećenika, naučio hrvatski. Najviše se zanimao za kulturnu i književnu prošlost. Sastavio podatke o dubrovačkim i dalmatinskim piscima te uredio djela Đ. Ferića, J. Rastića, I. Gundulića, B. Džamanjića. Pisao je prigodnice na latinskom i talijanskom jeziku, prigodne govore koji su dijelom tiskani, a dijelom ostali u rukopisima. Napisao je povijesne rasprave o Cavtatu, dnevnik događanja o crnogorsko-ruskoj invaziji na dubrovački kraj 1806., studiju o Petrarki i o Horacijevoj poetici. Nakon smrti brata Urbana (1834.) odlazi u Zadar gdje do smrti obavlja dužnost generalnog ravnatelja dalmatinskih gimnazija i upravitelja zadarskog liceja. Kao jezični stručnjak bio je predsjednik dalmatinske komisije za „ilirski pravopis“ 1820. godine u Zadru, izradivši ga za pokrajinu prije Gajeve reforme (*LHP*: 19-20).

¹⁹ Đuro Ferić (Dubrovnik, 1739. – Dubrovnik 1820.), pjesnik, prevoditelj i fabulist. Potječe iz siromašne trgovačke obitelji. Isusovac. Učitelj u dubrovačkoj gimnaziji. Napisao latinske parafraze *Psalama*, *Fabule*, zbirku od preko sto „ilirskih“ poslovice na latinskom, protumačenih latinskom basnom, latinske poslanice, opis dubrovačke obale u heksametrima *Periegesis orae Rhacusanae*, hrvatsku parafrazu Fedrovih basni i dr. (*LHP*, 215-216).

²⁰ Bernard (Brnje) Zamanja (Džamanjić) (Dubrovnik, 1735. – Dubrovnik, 1820.), pjesnik, prevoditelj, traduktolog. Isusovac. Autor prirodoslovnog epa *Echo*. U djelima slavio Staya, Kunića i Boškovića. Slijedeći Kunića (svog učitelja), preveo *Odiseju* i uz prijevod priložio traduktološku raspravu *Ratio operis*. Na glasu kao Nestor književne republike Dubrovnika. Žanrovski veoma raznolik (*LHP*: 796-799).

²¹ Ruđer Josip Bošković (Dubrovnik, 1711. – Milano, 1787.), polihistor, pjesnik, putopisac. Isusovac. Znanstvenik. Autor remek-djela *Philosophiae naturalis theoria*. Veoma cijenjen i od suvremenika, vrlo plodan autor latinskih i talijanskih stihova (*LHP*: 93-34).

2.6.3. Kazalište

Iako u 18. stoljeću nije bilo dramskih pisaca koji bi se posebno isticali, dubrovačko kazalište uspješno nastavlja s radom prvenstveno zbog toga što se sve više prevode i prilagođuju drame francuskih pisaca (u prvom redu Molièrea), a izvode ih brojne amaterske skupine. Osim toga, kazalište je u Dubrovniku od 17. stoljeća nadalje omiljen oblik zabave. Godine 1778. amaterske su družine raspuštene jer je država preuzela brigu oko kazališta – otada zamire u kazalištima hrvatski jezik, a proslavili su se mnogi talijanski glumci.

Budući da su kućne zabave u kućama bogatih obitelji bile tradicija, kazališne je igre u ovom obliku nastavila izvoditi domaća mladež.

2.6.4. Knjižnice

U Dubrovniku su sve bogatije obitelji posjedovale u većoj ili manjoj mjeri dobro opremljene kućne knjižnice. Velik dio te baštine uništen je u strahotama koje su zadesile grad: veliki potres 1667., pljačke francuskih vojnika, palež rusko-crnogorske vojske, neke su bogati plemići poklanjali povjesničarima i skupljačima, a mnoge su obitelji bile prisiljene rasprodati svoju imovinu zbog neimaštine.

Nešto kasnije Fratar Gluhi, kako su prozvali fra Inocenta Čulića²², spasio je velike dijelove knjižnica dubrovačkih samostana, što tiskane knjige, što rukopise, ostavivši ih knjižnici Male braće u Dubrovniku poslije smrti 1852. (usp. Bersa, 177-179).

Gajeva knjižnica

Antun Kaznačić, dubrovački ilirac, kao i mnogi istaknuti njegovi sugrađani, bio je zanesen Ljudevitom Gajem i njegovim idejama. Budući da ga je smatrao velikim skupljačem i spasiteljem starih knjiga, poklonio mu je mnogo dubrovačkih rukopisa prilikom njegova dolaska u Dubrovnik u svibnju 1841. Njegova bogata rukopisna ostavština danas je dijelom fonda zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

2.6.5. *Collegium Ragusinum*

Tijekom 18. stoljeća u Dubrovniku je djelovala isusovačka gimnazija, osnovana 1551., a postoje i indicije da dubrovačko učilište vuče korijene još iz 1333., kad se prvi put spominje

²² Inocent Čulić (Split 1782. – Dubrovnik 1852.), sakupljač književnih starina i bibliograf. Nakon završenog studija filozofije i teologije u Rimu, 1806. otišao je u samostan Male braće u Dubrovniku. Na dubrovačkom filozofsko-teološkom učilištu predavao je filozofiju, ali je zbog gubitka sluha morao napustiti tu službu. Tako se počeo baviti sakupljanjem rukopisa i tiskanih djela. Skupio je 1132 rukopisa i 1904 tiskana djela te tako učinio Knjižnicu Male braće jednom od najbogatijih u Hrvatskoj (*Hrvatski franjevački biografski leksikon*, 2010: 119).

prva svjetovna gradska škola u Dubrovniku. Nju su redovito pohađala plemićka djeca, da bi kasnije mogla biti primljena u Veliko vijeće. Ime *Collegium Ragusinum* dobila je nakon što je povjerena na brigu isusovcima. Nakon ukidanja isusovačkog reda 1773. gimnaziju su preuzeli pijaristi²³. Kolegij se dijelio na nižu (gdje su učitelji bili domaći svećenici, a poučavali su djecu osnovama talijanskog i latinskog) i višu školu (gdje su učitelji viših nauka bili talijanski skolopi). Vjeronauk i latinski imali su središnje mjesto u obrazovanju. Nakon francuske okupacije škola je zatvorena, prostor je prenamijenjen u vojnu bolnicu, a njezini su nastavnici skolopi postali privatnim učiteljima. Godine 1808., „zauzimanjem generala Marmonta“ (usp. Bersa, 99) umjesto Kolegija osnovan je licej s konviktom za učenike dubrovačkog i kotorskog područja u prostoru samostana sv. Katarine, a i skolopi su se vratili kao nastavnici. Jedina je novina bila ta, što se u nižim razredima sad učio i hrvatski jezik. Kad je vlast preuzela Austrija, nikakvih većih praktičnih promjena u školstvu nije bilo.

2.7. Književni kontekst

18. stoljeće vrijeme je prosvjetiteljstva u književnosti pa se u tom duhu pišu i latinistička djela diljem cijele Europe. Tematika je nadnacionalne latinističke literature u ovom stoljeću veoma slična u raznim europskim zemljama. Iako se uvriježilo mišljenje da je Ignjat Đurđević posljednji veliki dubrovački pjesnik, u 19. stoljeću književno stvaralaštvo na latinskom jeziku u Dubrovniku i dalje cvjeta. Dapače, ono ne samo da kvantitativno nadilazi književnost na hrvatskom jeziku, nego ga nadilazi i kvalitativno. To ipak ne znači da se zavičaj zanemaruje; Dubrovnik i Dubrovčani su teme latinističkih stihova. Tu završnu epohu dubrovačke književnosti, doduše ne najvišeg dosega, karakterizira trojezičnost – hrvatski, latinski i talijanski jezik (usp. Vratović, 1971: 276-278).

No Dubrovnik i u doba prosvjetiteljstva ipak ostaje konzervativan u usporedbi s drugim europskim zemljama; slobodoumnost, racionalizam i vjerska snošljivost još nisu prodrli u ove prostore.

2.7.1. Suvremena književnost

Neki od vrednijih pjesnika ovog vremena već su mnogo puta spomenuti: B. Džamanjić, Đ. Ferić, Đ. Hidža, J. Rastić, M. Bruerević, M. F. Galjuf, braća Appendini, L. Stulli, L. Didak Sorgo, braća Krša, A. Kaznačić i mnogi drugi. To je vrijeme kad je bilo popularno, a i dostupno tiskati stihove gotovo svakomu, pa čak i običnomu stihotvorcu koji možda i dobro

²³ Pijaristi ili skolopi su katolički red siromašnih redovničkih klerika (Patres Scholarum Piarum).

„Skolopi znali su, kao malo koji drugi odgojitelji, zasluživati odanost povjerene im mladeži, pa ipak su mnogo pazili, da se održi stega“ (usp. Bersa, 99).

poznaje latinski jezik i antičke uzore, ali je često bez osobite nadarenosti (usp. Vratović, 1971: 285). Kako je to sročio Ivan Kasumović, „književnika je u ono vrijeme bilo u Dubrovniku dosta, ali pravih pjesnika nije među njima bilo“ (1908: 10). Književnost 19. stoljeća on je prozvaao epigonstvom, a više je vrijedio onaj tko se bolje znao okititi tuđim perjem (ibid). Za ovakvo stanje u književnosti Kasumović je ipak okrivio vrijeme, društvene prilike, francuski pritisak, osiromašivanje i prodor zapadnjačkih ideja. Ta je pak klima dovela do toga da su se pjesnici držali svog uskog kruga, a pjesme recitirali samo među sobom. Dodaje: „Pjesnici se toga doba nijesu morali roditi pjesnicima; gotovo svaki nadareniji mogao se izučiti, da uzmogne graditi pjesme“ (ibid.: 11). To bi, dakle, značilo da oni jesu učeni, dobro poznaju grčku, a još bolje latinsku tradiciju, ali im invencije nedostaje – pjesme su građene „maiore cum cura, quam ingenio“. Jezik i metrika su korektni, možda čak elegantni, arhitektonika uredna i simetrična, ali su se rijetki trudili da ne kopiraju dobro poznatu antičku lektiru.

Na kraju, potrebno je podvući crtu i reći da iako u 19. stoljeću ne nalazimo neko veliko ime koje bi obilježilo svaku književnu vrstu (kao što je to ranije bio slučaj s primjerice Držićem, Gundulićem ili Đurđevićem), treba pa priznati da svi ti vrlo dobri pjesnici, gledano u cjelini, ipak čine dubrovačku književnost i dalje plodnom.

Sredinom 19. stoljeća dubrovački književnici pomalo izlaze iz dugotrajne izoliranosti i počinju ostvarivati kontakte s preporoditeljima u Zagrebu. Bliske su veze s Gajem, a i počinje se pisati za *Danicu* i *Vienac*. Kaznačići postaju predvodnici iliraca na Jugu Hrvatske.

2.7.2. Franjevački književnici i važnija djela

Nekoliko zaslužnih erudita iz 19. stoljeća pripadalo je franjevačkom redu, premda oni stilistički pripadaju tradiciji 18. stoljeća. Bez obzira na to što im je priroda njihova poziva priječila bavljenje lijepom književnošću, ipak su dubrovačkoj književnosti dali svoj doprinos. Pisali su prije svega nabožnu poeziju, namijenjenu širokoj publici i često neobrazovanoj; stoga su većinom razvijali prozu gotovo isključivo na hrvatskom jeziku. Osim toga, zaslužni su i za razvoj historiografije i povijesti književnosti, a najviše biografike, no svakako im je najveća zasluga u prepisivačkoj djelatnosti kojom su spasili mnoga djela prošlosti (usp. Pantić, 1985: 362).

Osim Antuna Agića oko kojeg se vrti ovaj rad valja spomenuti i fra Joakima Stulića (1730. – 1817.), čije je životno djelo bila izrada velikog trojezičnog jezika. No treba priznati kako je to rječnik pun nedostataka, u prvom redu nastao na temelju knjiga i rukopisa ili ranijih rječnika, a ne živog narodnog jezika. Pored toga, primjećuje Pantić, obiluje pogreškama, a i sam

rječnik nije u potpunosti Stulićevo autorsko djelo, nego su znatni dijelovi prepisani od drugih istraživača.

Zasluge Klementa Rajčevića (oko 1774. – 1832.) prvenstveno se odnose na prepisivanje djela starijih Dubrovčana, a brojnim je svojim opaskama olakšao kasniji rad priređivača Gundulićeva *Osmana*, Ambrozija Markovića.

Marković (1755. – 1834.), osim što je pisao i prevodio prozu, pripremio je za tisak i izdao 1826. prvo izdanje Gundulićeva *Osmana*, koje je, zahvaljujući tome što sadržava životopis pjesnika, životopis sultana Osmana II., nadopunu pjevanja koja nedostaju, napomene i objašnjenja te rječnik rijetkih riječi, pravo znanstveno kritičko izdanje.

Na kraju treba odati počast i fra Inocentu Čuliću, Splitsaninu koji je poznatiji pod nadimkom „Fratar Gluhi“ nakon što je potpuno izgubio sluh, zbog čega se, iako genijalan i darovit, povukao u svoj svijet. Unatoč neobjašnjivoj potrebi da uhodi ljude oko sebe i obavještava policiju o pojedincima, zaslužan je zbog brojnih prijepisa i sistematizacije inventara brojnih dubrovačkih knjižnica. Mnoge je rukopise kupio i drukčije nabavljao pa mu je knjižnica narasla do imponantnih razmjera. Pored toga bavio se latinskom prigodnom poezijom (ibid.: 351-361).

3. Antun Agić

U svome članku „Dubrovački pjesnici u XIX. vijeku prije ilirskoga preporoda“ Ivan Kasumović donosi kratke crtice o pjesnicima koji, iako ni izdaleka „niju Gundulićeve ruke“ (1904: 119), predstavljaju posljednje izdanke stabla slavne dubrovačke književnosti u vremenu kad je književnost posve zanemarena. Autoru, koji se o dubrovačkim pjesnicima izražava veoma slikovito i s nekom nježnošću, važno je da se, bez obzira na ne baš visoku vrijednost stihova, barem njihova imena negdje zabilježe, da se „pohvali njihov mar“ (ibid.); stoga i ne piše opširno o onim poznatijim predstavnicima.

Kasumovićev se doprinos sastoji u tome što je neka imena, inače potpuno nepoznata, jedini on zabilježio. Najveću je prepreku predstavljalo to što mnogi pjesnici ne samo da nisu nikad bili objavljeni nego su i svoja djela (a često i samo jedno djelo) čuvali samo za sebe. Radi se uglavnom o stihovima na hrvatskom, latinskom ili talijanskom jeziku. Veći dio tih pjesnika su „obični verzifikatori, mnogi i ne pjevaju drugih pjesama nego hladne, ukočene prigodnice, u kojima nema ni pjesničke snage ni pjesničke invencije ni pjesničkog mirisa“ (ibid.).

Antonije Agić, kako ga u članku imenuje Kasumović, bio je „malobraćanin, bogoslovac, govornik i pjesnik“ (ibid.: 120). Ostavio je iza sebe četrnaest knjiga u rukopisu, pisanih što latinski, što talijanski, a ta bi se djela „imala nalaziti“ (ibid.) u franjevačkoj biblioteci u Dubrovniku.

Opširnije su natuknice o Agiću one iz *Hrvatskog biografskog leksikona* i *Hrvatskog franjevačkog biografskog leksikona*. Iako se podatci uglavnom ponavljaju, iz njih podrobnije saznajemo kako o njegovoj pjesničkoj djelatnosti tako i o onoj, vjerojatno još važnijoj, sakupljačkoj.

Antun Marija Agić rođen je u siromašnoj dubrovačkoj građanskoj obitelji 12. veljače 1753. s imenom Ivan. Po završetku isusovačke gimnazije stupio je među franjevce, a potom studirao filozofiju i teologiju u Dubrovniku i talijanskom gradu Lucci. U Fermu je tri godine radio kao nastavnik filozofije na franjevačkom učilištu, a kad se vratio u Dubrovnik, postao je prefekt franjevačke škole i predavač teologije. Bio je glasovit propovjednik pa je u tom svojstvu obilazio gradove u Dalmaciji. Bio je biran na visoke dužnosti u svojoj provinciji i aktivan u mnogim diplomatskim misijama Dubrovačke Republike, ponekad obavljajući i posebne povjerljive poslove. Vinko Foretić opisuje kako je Agić postao diplomatom Republike nakon što je kao kapelan jednom prilikom pratio dubrovačke poklisare u Carigrad ostavši ondje na vlastitu inicijativu: „Ne kaže mu konkretno [sc. vlada] o čemu mora raditi, ali razumije se da

je u sporazumu s dubrovačkim konzulom Kirikom trebao da radi na interesima Dubrovnika. No iz upute se vidi da u nj ima veliko povjerenje“ (Foretić: „Mala braća u diplomatskoj službi Republike“, 1985: 389). Pantić dodaje i informaciju kako se „njegovi dopisi otuda [sc. iz Carigrada], mahom šifrovani, čuvaju u Arhivu Republike“ (Pantić, „Književnost Dubrovnika i franjevci“, 1985: 355). Senat ga je razriješio javne službe 13. travnja 1799.

U lipnju 1800., nakon smrti biskupa Frana Sorkočevića-Bobaljevića, Republika ga je izabrala za novog stonskog biskupa²⁴, što je on odbio te se povukao na otočić Daksu²⁵, gdje se u samostanu bavio znanstvenim radom i poljodjelstvom.

Bio je izrazit protivnik francuske vlasti, „čovjek čvrstog karaktera“, kako ga na jednom mjestu naziva Djamić („Dubrovačka Mala braća – nadbiskupi i biskupi“, 1985: 222) pa je ubrzo nakon Napoleonove okupacije Dubrovnika 1806. i francuskog zaposjedanja franjevačkih samostana u znak prosvjeda otišao u Italiju. Naime, devet mjeseci nakon službene smrti Slobodne Republike, 10. listopada 1808., generalni upravitelj Dubrovnika i Kotora, Garagnin, od dubrovačkog je svećenstva zahtijevao prisegu vjernosti francuskomu caru i talijanskomu kralju, što je spremno učinio jedino tadašnji nadbiskup Bani. Većina je redovnika i svećenika to učinila preko volje smatrajući Napoleonovu Francusku revolucionarnom vlašću, ali su njih desetorica to bezuvjetno odbila učiniti (usp. Bersa, 40). Josip Gelcich u članku „Uvod u memoarske zapise Frana Bone“ donosi i njihova imena, a među njima je bio i fra Antun Agić.²⁶ Odbivši položiti zakletvu francuske caru, bio je zatvoren neko vrijeme u dominikanskom samostanu. Otišavši u Rim, u Vatikanskoj se knjižnici posvetio skupljanju podataka o životu i djelima dubrovačkog humanista Ilije Crijevića, koja je

²⁴ Ovaj je datum preuzet iz Pantićeva članka „Književnost Dubrovnika i franjevci“, no Vinko Foretić u članku „Mala braća u diplomatskoj službi Republike“ iz zbornika *Samostan Mala braća u Dubrovniku* donosi drugi datum: „... senat ga je 10. srpnja imenovao stonskim biskupom, ali 12. srpnja on se nije te počasti prihvatio“ (Foretić, 1985: 390), a Ivan Djamić na tu temu, doduše bez preciznog datuma, u članku „Dubrovačka Mala braća – nadbiskupi i biskupi“ iz istog zbornika šturo sažima: „Odbio stonsku katedru (1800) kao i provincijalsku službu za koju je jednoglasno izabran“ (Djamić, 1985: 222).

²⁵ Otočić blizu Dubrovnika, u vlasništvu franjevaca od 1291. do 1871. godine, na kojem je već prije 1281. godine sagrađen samostan s crkvom sv. Sabina gdje su obitavala Mala braća.

²⁶ „Ako je tadašnji nadbiskup dubrovački i bio susretljiv i u Kneževu dvoru izjavio da za njega i sve njegovo svećenstvo ništa nije radosnije nego prilika da najvećem od svih suverena, Napoleonu Velikom, čiji bi mudri, pobožni i kršćanski ustavni propisi svakoga morali učiniti pokornim, iskaže dužnu vjernost i odanost — na dubrovačkome području nije nedostajalo uglednih svećenika koji su se ustrajno suprotstavljali francuskoj tiraniji. To su bili svjetovni svećenici Miho Karaman, Ivan Mitrović i braća Đuro i Petar Lalić; od redovničkog svećenstva franjevci: Toma iz Slanog, Vicko s Pelješca, Lujo iz Kučišta, Silvestar Ilić i ugledni Antun Agić, koji je još na samrtnoj postelji njegovao čvrstu nadu u ponovnu uspostavu Republike; osim toga dominikanci: Vincenzo Čukić, Vincenzo Giaimè (vikar), Ivan Krstitelj Rosaver i svećenik fra Augustin“ (Gelcich, 2008: 216).

kasnije u potpunosti i prepisao. Godine 1810. Napoleon je u Italiji raspustio redove te se Agić vratio u rodni grad.

Čini se kako je kasnije bio drukčije raspoložen prema udjelu u crkvenoj vlasti, barem ako je vjerovati Pantićevim riječima: „Pošto je Napoleon 1810. raspustio manastire u Italiji, vratio se u domovinu. Ali pometen i ogorčen političkim preokretom koji su tamo doneli Francuzi, pokazao je odjednom mnogo nepoverenja, sumnjičavost u sve, uznemirenja; osim toga, svoju subraću je teško razočarao neizmernim samoljubljem i sujetom, a razočaran je bio i sam, jer je bivao zapostavljen u častima“ (Pantić, 1985: 356).

Što se tiče njegova stajališta prema austrijskoj vlasti, pod kojom se Dubrovnik našao 1814., izvori se ne slažu. Pijo Pejić, autor natuknice o Agiću u *Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu*, navodi da se Agić sklonio u Rim, dok Rafo Bogišić u *Hrvatskom biografskom leksikonu* ističe da je ostao u Dubrovniku radeći u knjižnicama i arhivima.

Ipak, pouzdano je da je 1816. bio pozvan u Krf propovijedati, ali je zbog pojave kuge završio na Malti. Poslije je putovao po Italiji proučavajući dubrovačku književnu i kulturnu prošlost. Nakon što se razbolio, povukao su u franjevački samostan Santa Maria degl' Angeli kraj Assisija i tamo umro 23. listopada 1830.

3.1. Pjesnička ostavština fra Antuna Agića

Agićev opus obuhvaća kako teološke spise, povijesne rasprave, te književne i biografske podatke o znamenitijim Dubrovčanima, tako i latinske pjesme i pisma, a (doista) se najvećim dijelom čuva u Knjižnici Male braće u Dubrovniku²⁷, dok se nešto nalazi i u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku te u Vatikanskoj knjižnici. Njegove su pjesme uglavnom prigodničarske elegije na latinskom upućene suvremenicima (*Antonii Agić Rhacusini Or. Min. nonnulla Carmina, Ad Marcum Bruyerium Elegiae tres auctore P. Agić, Accedit expositio carminum ad Pium Papam VII et Cardinalem Corandinum[sic]*). Od ostalih djela Sopta navodi i *Carmina collecta, ordinata et emendata: De Morte Christi. Epigramatum libri III. Eclogarum liber. Lyriceorum Lib. II. Sermonum liber. Miscell. liber* (usp. Sopta, 1998: 168).

²⁷ Rkp. AMB 1486 *Antonii Agić Rhacusini Or. Min. nonnulla Carmina* (Čulić 501), AMB 1487 *Georgii Higgia et Antonii Aghich nonnulla Carmina* (Čulić 502) i rukopis koji nam je poznat samo iz Čulićeva kataloga pod brojem 661, uz koji stoji sljedeći naslov: *Ad Marcum Bruyerium Elegiae tres auctore P. Agić. Accedit expositio carminum ad Pium Papam VII et Cardinalem Corandinum* (izvor: http://books.google.hr/books?id=3rJFAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false; datum: 22. 6. 2013.).

Njegovi su rukopisi prema podacima iz *Hrvatskog biografskog leksikona* u potpunosti ostali neizdani (1983: 32). Međutim, Miroslav Pantić u članku „Književnost Dubrovnika i franjevci“ izdanom u zborniku *Samostan Male braće u Dubrovniku* napominje da su „neke od tih latinskih njegovih pesničkih tvorevina“ izdane 1830. u talijanskom časopisu *Giornale Arcadico di scienze, lettere ed arti* u Rimu (Pantić, 1985: 356).²⁸

Čulićev nam katalog otkriva još jedan Agićev rukopis. Radi se o spisima okupljenim pod nazivom *Un pacco di carte di autografi del P. Antonio Aghich*, a taj rukopis sadržava sljedeće: 1. *Varie annotazioni di studii storici e biografici*, 2. *Studii su cartine volanti circa Pomponio Melo, Elio Cervino ed altri illustri Accademici Quirinali*, 3. *Studia spectantia ad Acc. Quirinalem, Pomp. Laetum ed ad Aelium Cervinum*, 4. *Dissertatio de poësi*, 5. *Adnotationes ad Ac. Quirinalem spectantes*, 6. *Carteggio tra il P. Aghich ed il Barone Fran. Maria de Carnea-Steffaneo*, 7. *Annotazioni istoriche in 5 fascicoli: 3 in latino, 2 in italiano*, 8. *Raccolta di composizioni poetiche latine di varii, trascritta dai Codici Vaticani*, 9. *Annotazioni per lo studio della Numismatica dell' antica Grecia*, 10. *Undeci fascicoletti di Annotazioni estratte da opere di diversi celebri autori*, 11. *Un fascicolo di annotazioni storiche e biografiche con indice alla fine del Fascicolo*, 12. *Orationes funebres duae Antonii Volsci et tertia Thomae. Inghiramii a P. Aghich collectae, addita ejusdem Prephatiuncula*.²⁹

3.2. Prepisivačka djelatnost fra Antuna Agića

Vrednijom se procjenjuje njegova književno-istraživačka i prepisivačka djelatnost. Agić je zasigurno jedan od najzaslužnijih prepisivača starih dubrovačkih autora, u čemu nam se, zbog brojnih kritičkih bilježaka, predstavlja i kao priređivač. Sam je ponekad pisao rasprave i komentare o prepisanome.

Glavninu njegovih prijepisa čine djela Ilije Crijevića i Damjana Beneše. U Knjižnici Male braće u Dubrovniku nalazi se i Radeljin prijepis³⁰ Crijevićevih djela za koji mu je poslužio, između ostalih, i Agićev prijepis koji je nastao 1808. u Vatikanskoj knjižnici iz autorovih autografa prema dvama spisima iz Vatikanske, ali i drugih talijanskih knjižnica (*Aelii*

²⁸ Taj se podatak, kako ćemo kasnije vidjeti u poglavlju *Opis rukopisa Dubravčić 9*, pojavljuje i u rukopisu Dubravčić, 9 koji je poslužio kao glavni izvor ovog rada.

²⁹ Radi se o rukopisu AMB 1767 (Čulić 1129). Izvor:

http://books.google.hr/books?id=3rJFAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false; datum: 22. 6. 2013.).

³⁰ Rkp. AMB 195 (Čulić 279) *Aelii Lampridii Cervini Patricii Ragusini, et Poetae Laureati Carmina, Oratiuncule, et Epistolae soluta oratione*.

Lampridii Cervini... poetae carmina, libris IX comprehensa)³¹. Pokazao se veoma preciznim priređivačem jer je svaku pojedinost u stihovima dobro istražio i komentirao, bilo da se radilo o aluzijama iz Crijevićeva vremena, bilo da je identificirao ličnosti koje su se pojavljivale u pjesnikovim djelima. Osim toga, napisao je i Crijevićevu biografiju te skupljao podatke o Akademiji Pomponija Leta, čiji je Crijević bio *poeta laureatus* (usp. Pantić, 1985: 356).

Agićev prijepis Damjana Beneše, *Damiani Benessae Paschalis Filii Patritii Rhagusini Opera omnia*³², čiji je latinski opus (epigrami, bukolike, lirske, satirične pjesme i ep) prepisao 1816. na Malti i popratio obilnim bilješkama i primjedbama, nastao je po Benešinu autografu³³ koji se također čuva u Knjižnici Male braće³⁴, a njegov prvi dio (ep *De morte Christi*) po nekom nepoznatom, vjerojatno izgubljenom kodeksu. Brlek nam donosi zanimljivu priču o tome kako je nastao ovaj prijepis. Godine 1816. Agić je kao nadaleko poznati govornik bio pozvan održati korizmenu propovijed na Krfu. Budući da se u to vrijeme bavio Benešom, a sam grčki jezik nije znao, ponio je sa sobom njegov autograf kako bi mu tamošnji stručnjaci protumačili njegove grčke pjesme. Međutim je izbila kuga te je Agić sa svojim rukopisima završio u karanteni na Malti. Vrijeme je kratio prepisivanjem, ali u krajnjoj mrzovolji, tako da se njegova nesklonost Beneši u ovim prilikama samo potencirala – njegove je pjesme, naime, nazvao *deliramenta* te je više puta naglasio kako je prepisivanje Beneše najbolja vježba za strpljivost, da bi na koncu odlučio: „... manum ab hoc Codice ammovebo, numquam amplius, ut opinor, apponendam“ (usp. Brlek, 1952: 260-261). Grčke pjesme nakraju nije prepisao zbog slabog poznavanja grčkog jezika.³⁵ U posljednji dio prijepisa Agić je uključio i mišljenja raznih stručnjaka koja se odnose na Benešu. Ipak, za nas je velika sreća što je ustrajao u tom njemu mučnom poslu jer je danas njegov prijepis Benešinih djela nezaobilazan izvor za proučavanje humanizma u Hrvatskoj.

Osim toga, predano je proučavao dubrovačku književnost posebnu pozornost posvećujući upravo humanistima. No, osim Beneše i Crijevića, boraveći u mnogim knjižnicama istraživao je živote i djela sljedećih dubrovačkih latinističkih pjesnika: Junija Palmotića, Stjepana

³¹ O izvorima Radeljina prijepisa Brlek navodi rkp. AMB 68 (Čulić 280), *Carmina elegiaca, oratiunculae et epistolae soluta oratione*, iako ne prepoznaje čija ga je ruka prepisala.

³² Rkp. AMB 256 (Čulić 278) *Damiani Benessae Paschalis Filii Patritii Rhagusini Opera omnia*.

³³ Ovaj su rukopis Antun Agić i Inocent Čulić smatrali Benešinih autografom, no Körbler (Rad 206) je kasnije nastojao dokazati da to nije istina, unatoč činjenici oko koje se svi slažu: da je spis svakako nastao za vrijeme Benešina života (AMB 78 (Čulić 276)).

³⁴ Rkp. AMB 78 (Čulić 276) *Damiani Benessae Paschalis Filii Patritii Rhagusini Poemata*

³⁵ Rafo Bogišić u *Hrvatskom biografskom leksikonu* u *Damiani Benessae Paschalis Filii Patritii Rhagusini Opera omnia* uključuje, uz latinske, i Benešine grčke pjesme (1983: 32).

Gradića, Vice Petrovića, Frana Staya, Rajmunda Kunića³⁶ i drugih, ali i Ivana Gundulića (usp. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, 1983: 32). Napisao je i spise o akademiji Pomponija Leta, disertaciju o poeziji i nadopunio je bibliografske bilješke Sara Crijevića koje su od velike važnosti za proučavanje povijesti književnosti. Brojne njegove spise, bilješke i korespondenciju gvardijan samostana u kojem je Agić umro poslao je u Dubrovnik, gdje se nalaze i danas, iako razasuti na više strana i još uvijek neproučeni (usp. Pantić, 1985: 356).

Njegov je rad još uvijek nedovoljno ocijenjen, ali zasluge za očuvanje hrvatske baštine su mu velike – spasio je ostavštinu Ilije Crijevića i Damjana Beneše. S time se slažu i Darko Novaković i Vlado Rezar koji su se jedini u novije vrijeme ozbiljnije bavili ovim pjesnicima. Darko je Novaković, priređujući Crijevićeve stihove u trećoj knjizi *Hrvatske književne baštine*, priznao Agićev „vrhunski filološki *acumen*“ kod prepisivanja Crijevićevih stihova (2004: 12), te da je osobitu je kompetenciju iskazao u osuvremenjivanju interpunkcije, što uvelike smanjuje mogućnost pogrešnog čitanja i razumijevanja, i u trudu uloženom u dataciju rukopisa³⁷. Agić je pritom okarakteriziran kao „najsavjesniji i najobavješteniji Crijevićev čitalac“ u proteklih pola tisućljeća (2004: 21).

Benešu je pak proučavao najviše Vlado Rezar. U svojoj knjizi *De morte Christi Damjana Beneše* uočio je sličnu sudbinu književnih ostavština dvojice suvremenika i prijatelja Crijevića i Beneše – ne samo da su oni jedini dubrovački latinski pjesnici s prijelaza iz 15. u 16. stoljeće čija su djela ostala i danas gotovo potpuno sačuvana u rukopisima nego je njihove stihove u 19. stoljeću prikupio, popisao i komentirao upravo fra Antun Agić. Njegova je zasluga osobito velika kad se radi o Benešinu epu *De morte Christi* jer je autograf danas do te mjere oštećen, da je gotovo nečitljiv, a kvalitetu je Agićeva prijepisa Rezar pripisao njegovoj „britkoj filološkoj svijesti“ (2006: 23).

³⁶ Rkp. 244 (Čulić 275).

³⁷ Radi se o Agićevu prijepisu Crijevićevih pjesama AMB 409.

4. Marko Bruerević

Antun Agić, jedan od najodanijih zaštitnika dubrovačke slobode, svoje elegije upućuje Marku Bruereviću, predstavniku francuske vlasti u Dubrovniku, čije se ime u literaturi susreće u nekoliko inačica. Rodom Francuz, svoje ime, Marc Bruère Desrivaux, pohrvatio je sam. Međutim, njegovo hrvatsko prezime nalazimo u dva oblika: Bruerović i Bruerević.

Nije na odmet spomenuti i članak Ivana Kasumovića o dubrovačkim predstavnicima 19. stoljeća, gdje se Bruerević pogrešno navodi kao Bonerević. Inače, Kasumović ga ocjenjuje kao jednog od „ponajboljih hrvatskih pjesnika u nerodno ovo doba dubrovačke poezije“ (1904: 122).

Problematiku prezimena ovog Francuza Vladimir Vratović razrješuje u članku „Bruerević ili Bruerović?“ izdanom u *Živoj antici* 1971. U posljednje su vrijeme svi važniji povjesničari i poznavatelji stare književnosti (uz svega dvije iznimke) bili skloniji obliku Bruerović – njega zatječemo mnogo češće. Oblik Bruerević, s druge strane, čini se starijim, a samim time i vjerojatno jedinim ispravnim jer je kao takav naveden u naslovu jedne pjesme iz zbornika Bruerevićeve talijanske poezije izdane 1802., dakle još za njegova života. Osim toga, nešto kasnije tako ga imenuje i A. Ročić, koji je rođen u Dubrovniku 1818. godine pa se može očekivati da je i osobno mogao čuti kako se izgovara pjesnikovo prezime. I na kraju, u jedina dva poznata Bruerevićeva autografa (R 3834³⁸ Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i ZKD 38) pjesnik se sam potpisao upravo kao Bruerević. Nije jasno po kojem je modelu pjesnik kroatizirao svoje prezime, ali je sasvim sigurno da je to bio oblik Bruerević (usp. Vratović: *Živa antika*, 1971: 1-3).

Marko Bruerević rođen je u Francuskoj (Lyon ili Tours) oko 1770.³⁹ Njegov je otac diplomat Charles-René Bruère Desrivaux 2. ožujka 1772.⁴⁰ preuzeo dužnost posljednjeg francuskog generalnog konzula i otpravnika poslova u Dubrovačkoj Republici pa u Hrvatsku dovodi i svojeg dvogodišnjeg sina Marka. Zanimljivo je spomenuti kako je Charles-René bio odan Napoleonu i zasadama Francuske revolucije do te mjere da se, iako rodom plemić, počeo potpisivati s „građanin“ zadržavši samo drugi dio prezimena, onaj pučki: Bruère. Prvi učitelj njegova sina bio je Đuro Ferić, latinski i hrvatski pjesnik i jedan od prvih dubrovačkih

³⁸ Taj je rukopis, kao što je navedeno na njegovoj naslovnoj stranici, Antun Kaznačić poklonio Ljudevitu Gaju.

³⁹ Vladimir Vratović donosi drugi datum njegova rođenja, s time da naglašava da je to otprilike: 1765. (Hrvatski latinisti, sv. 2, 1970: 879)

⁴⁰ Po Čučić, 2003: 47.

Josip Bersa pak na jednom mjestu donosi podatak da je René-Charles Bruère Desrivaux u Dubrovnik po dužnosti došao godine 1776. (Bersa, 30), a na drugom – 1774. godine (Bersa, 14 i 163).

prosvjetitelja, od kojeg je Marko primio osnovno i temeljito obrazovanje, ali i interes za književno stvaralaštvo na hrvatskom jeziku. Školovanje je nastavio kod pijarista 1777., koji su nakon ukinuća isusovačkog reda u Dubrovniku preuzeli upravljanje Dubrovačkim kolegijem (*Collegium Rhagusinum*), a neko se vrijeme školovao i u Ravenni (usp. *Hrvatska književna enciklopedija*, 2010: 230).

Ipak, odrastajući u dubrovačkoj kulturnoj sredini, u vremenu stvaranja posljednjih hrvatskih latinista, cvjetanja nacionalnog ponosa i učvršćivanja narodnog identiteta, a unatoč tome što se školska nastava u pravilu odvijala na talijanskom, Marko je Bruerević zavolio svoj novi zavičaj i od svojih je učitelja i prijatelja prihvatio ljubav prema Gradu i prema hrvatskom jeziku. Tako se i čitavo njegovo književno stvaralaštvo gotovo isključivo vezuje uz Dubrovnik.

Učitelj pjesništva bio mu je dubrovački pjesnik Đuro Hidža⁴¹, a njegovi najbliži prijatelji Petar Frano Aletin⁴², Andro Altesti i Antun Sorkočević⁴³ također su se okušavali u pisanju stihova. Osim toga, Marko Bruerević je kao mladić bio aktivni član kazališne družine koju su uglavnom činila plemićka djeca (usp. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, 1989: 382).

4.1. Politička karijera

Francuska ga je vlast, kao i njegovog oca prije njega, primila u diplomatsku službu 1793., kada je postao francuskim konzularnim agentom u Travniku, a na tom se položaju zadržao četiri godine. Uspješno je uspostavio diplomatsku poštu između Carigrada i Pariza te Venecije. Radeći u Travniku ovladao je i turskim jezikom, a ubrzo se i oženio. Kao omiljeni predstavnik francuske vlasti bio je uspješan u širenju francuske političke propagande u Bosni i u poticanju antiaustrijskog raspoloženja. Po povratku u Dubrovnik postaje dubrovačkim konzulom i vicekonzulom (1797. – 1806.) te surađuje s ocem. U tom mu je periodu umrla i prva žena, pa se ubrzo oženio svojom služavkom, Dubrovkinjom Marom. Nakon francuske okupacije Dubrovnika Bruerević odlazi na dužnost u Skadar gdje ostaje do Napoleonova pada, a 1817. i u Pariz, gdje ga je prijatelj Antun Sorkočević uveo u pariške književne krugove u kojima su

⁴¹ Đuro Hidža (Dubrovnik, 1752. – Zaton, 1833.), pjesnik, prevodilac i gradski liječnik. pisao stihove na hrvatskom, latinskom i talijanskom. Većim dijelom neizdan. Zakašnjeli petrarkist, domoljub, koristi sočni narodni govor, jednostavnost izraza. Mnogo prevodio rimske klasike na hrvatski: Tibula, Katula, Ovidija, čitavog Horacija i Vergilija (*LHP*: 274-275).

⁴² Petar Frano Aletin (Dubrovnik, 1768. – Ancona, 1836.) poznavatelj klasične književnosti i pjesnik na latinskom i grčkom. Opus gotovo u potpunosti izgubljen (*LHP*: 5).

⁴³ Antun Sorkočević (Dubrovnik, 1775. – Pariz, 1841.), publicist i kulturni radnik. Dubrovački diplomat u Francuskoj. Izdavao članke o književnoj i političkoj povijesti (*LHP*: 649).

njegove prigodnice iznimno uspješno primljene. Godine 1823. imenovan je konzulom u Tripoliju, međutim onamo nikad nije stigao. Smrt ga je zatekla na putu te Bruerević umire u studenom 1823.⁴⁴ na Cipru.

4.2. Pjesnička ostavština Marka Bruerevića

Ipak, Marko je Bruerević posebno zanimljiva ličnost zbog svojeg književnog stvaralaštva. Pisao je čak na četiri jezika: na francuskom, rodnom jeziku, talijanskom i latinskom, jezicima na kojima se školovao, i na hrvatskom, koji mu je, čini se, bio najmiliji među njima. Slavica Stojan najbolje se izrazila o tome riječima: „Nacionalno svjestan Francuz, ali saživljen s dubrovačkim mentalitetom, krajolikom i običajima, bio je najizrazitiji predstavnik hrvatske književnosti, hrvatskog jezika i otpora protiv duhovnog robovanja tuđim nacionalnim kulturama“ (Stojan, 2000: 185). Novosti iz inozemstva u vidu mode, frizure, jezika i manira smatrao je pomodarijom te je svojim stihovima ponekad znao pokuditi svoje sugrađane zbog zanemarivanja čistog narodnog govora, što je, navodi Slavica Stojan, dokaz njegove ljubavi prema drugoj domovini:

„... jer svatko do glasovita Pregata
slavne bi se slatko harvatske odreko starine?
Jer čupah od župskih do najponosnije vladike
Stidi se svak jezik slovinski čisto govorit...“ (ibid.: 187)

S gledišta sadržaja Bruerevićev je opus vrlo raznolik, a objavljen je tek njegov manji dio vjerojatno zato što je, vršeći diplomatsku dužnost, relativno rano napustio hrvatski prostor. Brojni se rukopisi, pogotovo oni na latinskom i talijanskom jeziku, još nalaze u knjižnicama i arhivima u Hrvatskoj i izvan nje (Državni arhiv Dubrovnik, Knjižnica Male braće u Dubrovniku⁴⁵ i dr.)

4.3. Tiskana djela

Prve je stihove izdao kao devetnaestogodišnjak⁴⁶ povodom vjenčanja u kući Sorgo 1789. na talijanskom jeziku, a prve stihove na hrvatskom jeziku u zbirci prigodničarskih pjesama

⁴⁴ O datumu Bruerevićeve smrti ne slažu se podatci iz *Hrvatskog biografskog leksikona*, gdje stoji da je ovaj pjesnik umro 25. studenog 1823. i *Hrvatske književne enciklopedije*, u kojoj Slavica Stojan navodi kao datum smrti 25. rujna 1823. godine. Vladimir Vratović, pak, također donosi podatak o mjesecu studenom 1823.

⁴⁵ U rkp. AMB 180 (Čulić 273) u Zborniku dubrovačkih latinskih pjesama 18. – 19. st. nalazi se jedno njegovo djelo pod nazivom *Bruère Desrivaux Marci ad Georgium Ferichium Ode*.

⁴⁶ Slavica Stojan u svom članku navodi da je Bruerević „prvu knjižicu stihova objavio već 1789. godine (vjerojatno kao dvadesetpetogodišnjak)“, iz čega bi se moglo zaključiti da je ona baratala nekim drugim (i

dubrovačkih pjesnika 1802. Godine 1811. objavljeni su u Dubrovniku njegovi propagandno-politički stihovi povodom rođenja francuskog prijestolonasljednika. U Parizu je 1821. objavio zbirku prigodničarske poezije na latinskom jeziku, a potom ih je sam i prepjevao na talijanski⁴⁷. Bavio se i prevođenjem, u čemu su mu posebno zanimljive i privlačne bile narodne pjesme pa je tako jednim od njegovih uspješnih prijevoda na francuski jezik postao i prijevod *Hasanaginice* iz 1826. (fr. *Le Divorce*). Na hrvatski je mnogo prevodio rimske klasike, a sam je provodio i svoje stihove.

Napustivši tradiciju mladenačkog klasicističkog obrazovanja, uključio se u književni život svoje nove domovine. U stihovima pisanima hrvatskim jezikom versifikacijski ostaje vjeran hrvatskoj pjesničkoj tradiciji njegujući stih narodne pjesme. Taj opus sačinjavaju pokladne pjesme, kolende, prigodnice i poslanice upućene prijateljima i supruzi, te jedna komedija.

Od pokladnih su pjesama veliku popularnost stekle *Zvezdoznanci* (o izvanbračnim i zabranjenim vezama), *Čupe* i *Spravljenice* (o nepravdi koja se nanosi sluškinjama, pripadnicama najnižeg sloja u Dubrovniku, i o grubom postupanju gospodara prema njima), koje je objavio 1839. Antun Kaznačić zajedno s Đurđevićevim stihovima.

Neke su mu poslanice i kolende izdane u časopisu *Dubrovnik, cviet narodnog knjižestva* (ur. Orsat Pucić), a šaljivi stihovi u časopisu *Dubrovnik, zabavnik narodne štionicice* (ur. Ivan August Kaznačić). Kolenda je posebna vrsta prigodnice čija su tema čestitke povodom raznih blagdana, često podrugljiva tona. Iako je ta vrsta u svakodnevnom životu Dubrovnik imala veliki i praktični značaj, kad ih piše Bruerević, ona postaje književnom vrstom. Njegove se kolende odlikuju, kako primjećuje Bersa, velikom čistoćom i tečnošću jezika, jer se radeći i živeći u Hercegovini upoznao sa svim tančinama hrvatskog narodnog govora (usp. Bersa, 111). Bruerević se tradicionalno smatra, uz možda Antuna Kaznačića, najboljim hrvatskim pjesnikom kolenda. On je „tako zavolio naš grad i njegov jezik, da se i danas s pravom broji u bolje pjesnike onog doba“, zaključuje Bersa (ibid.).

Komedija *Vjera iznenada* s radnjom iz visokog dubrovačkog društva izašla je u *Slovincu* 1878. Nešto njegovih latinskih pjesama izdano je 1970. odnosno 1973. godine u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (usp. Stojan 189-191).

netočnim) datumom njegova rođenja. Međutim u natuknici iz *Hrvatske književne enciklopedije*, koju je sama napisala, služi se točnim datumom Bruerevićeva rođenja: 1770.

⁴⁷ U odlomku o ovoj zbirci stihova Slavica Stojan napominje da ju je Bruerević izdao u Parizu 1821. godine, „iste godine kad je i umro“, što nas ponovno navodi na zaključak da Stojan nema točne podatke.

Kritičari posebno naglašavaju vrijednost njegovih poslanica koje se izdižu „iznad banalnosti i ponavljanja običnih prigodnica, ako ne i do visine čiste poezije“ te su nadahnute „horacijevskom životnom mudrošću“, kako zamjećuje Kombol (usp. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, 382).

4.4. Rukopisi

Kao što je već ranije spomenuto, rukopisna ostavština Marka Bruerevića nalazi se u više arhivskih zbirki: u Čulićevoj zbirci rukopisa Arhiva Male braće u Dubrovniku, u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, u Državnom arhivu u Dubrovniku (zbirka Pavlović-Gracić), u Rešetarovoj zbirci u Pragu te u Arhivu HAZU.

Iako je Bruerević ostavio traga i u latinističkoj hrvatskoj pjesničkoj tradiciji, a slavu stekao u Dubrovniku još za života, to očito nije bilo zbog njegovih latinskih stihova jer ga Urban Appendini⁴⁸ nije uključio u svoju antologiju iz 1811., u koju je većina njegovih suvremenika latinista ipak bila uključena (usp. Stojan: 192-194). Vladimir Vratović, međutim, donosi sasvim drugačiji sud o njegovom latinskom stvaralaštvu: „Pregleda li se latinsko pjesništvo našeg pjesnika u cjelini, upada u oči izrazita čistoća i klasična biranost diktacije, elegantno vladanje metričkim shemama. Težnja, dakle, i ostvarenje kojima se Bruerević mnogo uspješnije dovinuo od većine svojih suvremenika u Dubrovniku“ (Vratović, 1970: 881).

Bruerević je izvrsno oponašao pučki govor i nepogrešivo zapažao karakteristike dubrovačke svakodnevice do u najsitniju pojedinost unoseći tako u stihove elemente jezične i kulturne tradicije jedne specifične sredine kakva je bila dubrovačka. Stojan je obilježja njegove poezije sintetizirala sljedećim riječima: „Realistične pojedinosti iz života, zanimljivo i duhovito oblikovane svakidašnje scene, iskrenost i ljepota čuvstvenih izričaja, elementi pučkog govora i folklora čine njegov književni opus, prije svega pjesničke poslanice i maskerate na hrvatskom jeziku, visokim dostignućem dubrovačke književnosti oko 1800“ (*Hrvatska književna enciklopedija*, 230).

Na temu stvaralaštva Marka Bruerevića, tog čovjeka „malena stasa i gotovo nemila lica“ (Bersa, 164) Josip Bersa iznosi sljedeće: pisao je razne pjesme na hrvatskom i latinskom, a naše narodne pjesme prevodio na talijanski. Međutim, „Markove pjesme i komedije mahom šaljivi i satirični sastavci, iznose nam samo jednu stranu dubrovačkog života i društva, onu

⁴⁸ Urban Appendini (Poirino, 1777. – Zadar, 1834.), pedagog i latinski pjesnik. Brat poznatog Franje Marije Appendinija. Predavao je matematiku i filozofiju u dubrovačkoj gimnaziji (*Collegium Rhagusinum*), uživao glas dobra učitelja (*LHP*, 20).

koja je po njemu zasluživala, da je uzme na svoje rešet; ali lijepe starinske vrline u njegovim djelima nijesu našle odjeka“ (Bersa, 163). O privatnom njegovu životu nastavlja u istom tonu: „Marko je živio prilično nemarno. Njegova vrlo uzbudljiva i podsmjehivačka priroda činila je, da mu se život brzo odmotava; tome je pomagalo i vrtoglavo živovanje ondašnjeg dubrovačkog društva, koje je osjećalo, da je država o koncu... pa da treba da se požuri, ko hoće da uživa“ (Bersa, 163-164).

Njegovo imenovanje francuskim konzulom Bersa tumači ovako: 1815., dok je još bio na dužnosti u Skadru, austrijska vlada doznaje za to, ali austrijski general Milutinović izjavljuje da neće pustiti u Grad „tog spletkara“. Austrija mu je zabranila pristup Dubrovniku i Dalmaciji uz objašnjenje da je „krajnje vrijeme, da ovaj vazda nemirni spletkaš iznese stope iz Dubrovnika“, nakon čega on s obitelji odlazi u Pariz (ibid.: 164). S ovim se općim Bersinim dojmom ne slaže njegov vlastiti citat na drugom mjestu koji ovdje donosim: „Napokon dođe g. 1774. [sic] Karlo Renat La Bruère Desrivaux, otac poznatoga Marka 'Bruerevića', kako u Dubrovniku zvuha tog čudesnog čovjeka, Francuza, a hrvatskog pjesnika“ (Bersa, 14).

Sličnog je mišljenja nešto ranije (oko 1805.) bio i Vinko Vlatković, zagrebački kanonik i austrijski tajni agent, koji je u Marku Bruereviću, koji je „veći spletkar od oca“, vidio veliku prijetnju zbog toga što je izvrsno govorio i hrvatski i turski (Čučić, 56).

Svakako, jedan od njegovih najsnažnijih doprinosa u hrvatskoj književnosti je doprinos višejezičnosti. Iako on nije bio jedinstveni primjer pjesnika s višejezičnim stvaralaštvom, Bruerevića valja posebno istaknuti jer je, unatoč tome što je pripadao velikom narodu s bogatom književnom tradicijom, radije i kvalitetnije stvarao na jeziku jednog malog naroda – na hrvatskome jeziku. Općina dubrovačka mu se odužila prozvavši jednu ulicu njegovim imenom.

5. Tri elegije

5.1. Opis rukopisa Dubravčić 9

Fizički opis rukopisa nije moguće napraviti jer su kao izvor ovog rada poslužile tek fotokopije rukopisa koji u Hrvatskoj nije dostupan. Originalan se rukopis nalazi u privatnom vlasništvu Ivana Dubravčića koji živi u Nizozemskoj, a fotokopije je osigurao on sam i poklonio ih Odsjeku za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Međutim, moguće je donekle pratiti povijest ovog rukopisa: prepisala ga je ruka don Luke Pavlovića. Luka je Pavlović (1821. – 1887.) bio prilično kontroverzna ličnost teško se pokoravajući crkvenim strogim pravilima, u prvom redu celibatu, zbog čega je bio i utamničen. Tijekom života skupio je veoma bogatu knjižnicu, dio koje su bile, između ostalog, čak 24 inkunabule i brojni njegovi vrijedni prijepisi (usp. Kastopil, 1997: 15). Nakon Pavlovićeve smrti sva je njegova imovina prodana na dražbi, a tom je prilikom i napravljen katalog njegove biblioteke. Rukopisu o kojem je ovdje riječ dodijeljen je broj 405. U katalogu o njemu piše sljedeće:

405. Piesni (slave) Stiepa Gjurgievića Giorgi – Gimana – Frana Lalića – Gjura Mateja – Stjepa Ružića – Injacija Gradića – Andra Gjampiera – (Latine) Pauli – Anselma Katića – Fr. Dolci – Visković – Ant. Agića – Bart. Boskovića – R. Kunića. 1 vol. ms. leg.

Saznajemo, dakle, da se radi o jednom uvezanom svesku, a dodijeljena mu je i cijena od 4 forinte (usp. Catalogo). Na dražbi ga je kupio liječnik i bibliofil Mato Gracić, Pavlovićev prijatelj, a nakon smrti ostavio Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku i Državnom arhivu u Dubrovniku (dio Rukopisne ostavštine Pavlović-Gracić, danas Osobnog fonda Luke Pavlovića). Nije poznato kojom je prilikom došao do rukopisa Dubravčić.

Don Luka Pavlović pri prepisivanju se Agićevih stihova vjerojatno poslužio rukopisom ZKD 808 jer je prvi dio rukopisa Dubravčić 9 njemu identičan, a može se pretpostaviti da je u drugom dijelu dodavao stihove iz tiskanih izdanja ili iz nekog drugog rukopisa.

5.1.1. Rkp. ZKD 808

Rukopis 808 Znanstvene knjižnice u Dubrovniku naslovljen je *Supplex Libellus / Pio VII Pontifici Maximo / In Philippum Cardinalem Carandinum / offerendus: / cum nonnullis Epigrammatis / in ipsius Carandini commendationem*. Datiran je u drugu polovicu 19. stoljeća i ima 24 numerirane stranice (od kojih su posljednje tri prazne). Dimenzije su mu 20,8 x 14,7 cm.

Ovim se rukopisom poslužio i Josip Sopta za knjigu *Daksa, povijest franjevačkog samostana*, na kraju koje je i izdao prvu elegiju Antuna Agića, naslovivši ju *Elegija o Daksi*. Međutim, valja naglasiti kako je njegov prijepis pun pogrešaka, barem u odnosu na rukopis Dubravčić 9.

5.1.2. Rkp. Dubravčić 9

U ovom su rukopisu autori i njihova djela okupljeni bez pravila – zastupljeno je stvaralaštvo i na latinskom i na hrvatskom jeziku. Cijeli je rukopis obiman – ima preko 700 stranica. Provedena je dvostruka numeracija: i ona ukupna, kroz cijeli rukopis, i ona koja započinje sa svakim autorom ispočetka. Tako Agić, primjerice, započinje na 723. stranici rukopisa, a, s obzirom na to da je numeracija na fotokopijama slabo vidljiva, može se izbrojati da se dio posvećen Agiću proteže na 41 stranici. Budući da je Agić posljednji autor u nizu ovog rukopisa (dvanaesti), može se zaključiti da čitavi rukopis ima 763 stranice. U sadržaju s početka rukopisa pod rednim brojem dvanaest navodi se naslov *Fr. Antonii Aghić O. M. Carmina*.

Na prvoj stranici Agićeva dijela rukopisa počinje prozni tekst na latinskom pod nazivom *Poesie del Rde. P. Antonio Aghich Franciscano di Ragusa. Supplex Libellus Pio VII. Pontifici Maximo in Philippum Cardinalem Carandinum offerendus: cum nonnullis Epigrammatis in ipsius Carandini commendationem*, a govori o tome kako je skupljen Agićev materijal u ovom rukopisu.

Na trećoj stranici započinje tekst s naslovom *Sancte Pater* u kojemu se pjesnik obraća svojem adresatu, kardinalu Filippu Carandiniju (1729. – 1810.)⁴⁹, najavljujući mu stihove u kojima će mu sve izložiti, radije nego da ga zamara dugim govorom.

Na petoj stranici rukopisa započinje niz od pet epigrama upućenih Carandiniju. Svi su pisani elegijskim distisima i otprilike su iste tematike. Prvi od njih naslovljen je *Cardinali Carandino* (8 stihova), sljedeća tri *Eidem* (4, 8 i 4 stiha), a posljednji *In Supplicem libellum* (8 stihova). U njima kardinala naziva Oklijevalom (Cunctator), čak mu se obraća kao vojskovođi Gaju Fabiju Maksimu – zamjera mu sporost i neodlučnost („dug si i po imenu i po godinama“). Takvi su, međutim, i svi Rimljani. Posljednji epigram zapravo je upućen knjižici koju šalje na put ka kardinalu.

⁴⁹ Kardinalom je postao 1787. Više o životu ovog kardinala na web stranici <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1787.htm#Carandini>; 19. 6. 2013.

Na sedmoj je stranici početak elegija koje su glavna tema ovog rada, pa se na ovom mjestu u njih neće dublje ulaziti. Radi se o trima elegijama, pisanima elegijskim distisima; prva od njih ima 108, druga 126 stihova, a treća 142 stiha.

Na dvadeset drugoj stranici počinje tekst na talijanskom jeziku koji je uvod u daljnje stihove. Ovdje, dakle, započinje onaj dio rukopisa koji nije bio zastupljen u rkp. ZKD 808. Opisuje se bolovanje fra Antuna Agića zbog slomljene bedrene kosti. Slijede zahvale njegovom kirurgu, dr. Angelu Belliju, koji ga je tješio obećanjima skorog ozdravljenja. U tu svrhu upućuju mu se hendekasilabi, tiskani kratko nakon Agićeve smrti 1830. u časopisu *Giornale Arcadico di scienze, lettere ed arti* (broj 48, listopad – prosinac).

Radi se o pjesmama *Ad Angelum Bellum Chirurgum* (47 stihova), u kojoj, između ostalog opisuje poklon svoga liječnika – knjigu u kojoj se opisuje kako su pronađeni posmrtni ostaci nekog svećenika pod oltarom neke crkve u Assisiju, te o pjesmi bez naslova koja počinje stihovima *Nomez, o titulis decore avitis...* (23 stiha). U njoj Agić moli stanovitog gospodina markiza Numeza da mu posudi svoje štake jer njemu više ne trebaju. Obje su pisane falečkim jedanaestercima.

Na stranicama broja 48 časopisa *Giornale Arcadico* 369-370 zaista je tiskana pjesma (*Nomez, o titulis decore avitis...*) od 32 stiha (u prijepisu don Luke Pavlovića nalaze se samo prva 23 stiha), a na sljedećoj još jedna Agićeva pjesma od 31 stiha koje u ovom rukopisu nema. Pjesme se uvode sljedećim riječima: „Il P. Antonio Aghich, che ebbe comune con Raimondo Cunich la patria, fu uno de' più gentili scrittori di latina poesia. Ecco alcuni endecasillabi inediti per esso dettati.“ Pjesme *Ad Angelum Bellum Chirurgum* u časopisu nema, iako se u rukopisu sugerira da je izdana i ona.

Na dvadeset šestoj stranici nalazi se pjesma s naslovom *Ad Angelum Comitem et Canonicum Battaglinum alterum e Bibliothecae Vaticanae Custodibus. Elegia* (176 elegijskih stihova). Posvećena je knjižničarima Vatikanske biblioteke jer je prije „knjige čuvao sam Apolon, a danas one nisu više prepuštene sudbini“. Između ostalog, spominje i Crijevića i Gradića kojima se sam Agić bavio u Vatikanskoj biblioteci.

Potom na 31. stranici slijedi prozni tekst o tome kako je Parmenije Batinije napisao *Hrizopeju* u heksametrima posvećenu papi Leonu X. Većina je izgubljena, ali neki jambi i *Hrizopeja* su mu tiskani.

Slijede kraći stihovani sastavci: *A Sig. D. Sebastiano Petrelli* s datumom 6. 3. 1827. (6 stihova u heksametrima) s porukom da su sami stihovi dovoljan spomenik i nagrada, te druge i ne treba. Pjesma naslovljena *Ode* (16 stihova u sapfičkoj strofi) govori o pjesničkoj slavi. U *Epigramu* u elegijskim stihovima datiranu 3. 4. 1827. (8 stihova) horacijevski poručuje da je polovicu cilja već dostigao onaj tko je započeo. Slijedi *Hendecasyllabon* od 14 stihova, koji je zapravo pisan u prvoj asklepijadskoj strofi, a upućen je nimfama koje moli da ispletu vijence kojima će mu Palada ovjenčati glavu. *Phaleucium* (10 falečkih jedanaesteraca) upućen je prijestolonasljedniku kojem će Minerva glavu ukasiti vijencem koji su tkale Harite, a njemu u čast će se pjevati pjesme Pijerida. Na trideset četvrtoj stranici je pjesma *Ad Apollinem* u elegijskim distisima (26 stihova) u kojoj se govori o pjesništvu.

Na trideset šestoj stranici počinje prozni tekst u kojemu se najavljuju posljednje dvije pjesme obuhvaćene ovim rukopisom: *Phaleucium* (26 stihova), zapravo u prvoj asklepijadskoj strofi posvećen Belliju, i sastavak pod nazivom *Sermo*, također upućen Belliju, izvrsnom liječniku koji se „ističe u obje vrste medicine“. Pisan heksametrom, ima 74 stiha.

5.2. Interpretacija elegija

Kako je već ranije spomenuto, sve tri elegije koje su tema ovog rada posvećene su Marku Bruereviću, sinu francuskog konzula u Dubrovniku, omiljenog u dubrovačkom društvu i zaslužnog pjesnika, između ostalih, i na hrvatskom jeziku.

Nije sasvim jasno u kakvom su odnosu Bruerević i Agić bili, ni iz povijesnih izvora ni iz samih stihova njemu posvećenih. Jasno je samo da su bili suvremenici – obojica su živjeli na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće. I jedan i drugi su iz već objašnjenih razloga iz Dubrovnika dugo i često izbivali, no zasigurno se njihov boravak u Gradu barem u nekoj mjeri preklapao.

Jedini spomen njihova odnosa nalazi se u članku Miroslava Pantića „Književnost Dubrovnika i franjevci“, gdje se navodi: „između drugih njegovih [sc. Agićevih] pesama te vrste, čuvaju se tri prigodnice pisane za Francuza, a dubrovačkog pesnika, Marka Bruerevića, s kojim je bio prijatelj (*Ad Marcum Bruerium elegiae tres*)...“ (Pantić, 355).

Ad Marcum Bruerium elegia prima anno 1807.

Pjesma je nastala 1807. kao protest zbog gubitka Dakse. Agić je najradije boravio na Daksi gdje se posvetio prepisivanju djela dubrovačkih pjesnika, osobito Ilije Crijevića, ribanju i vrtlarstvu. Kada su u svibnju 1806. Rusi i Crnogorci okupirali Daksu i okružili Dubrovnik, Agić je s još trojicom fratara ostao na otoku nekoliko dana, a zatim je tajno noću pobjegao u

samostan Male braće. Sva imovina samostana pripala je okupatorima. Nakon što su Francuzi protjerali savezničku vojsku, Agić je popisao svu štetu i otuđene dragocjenosti.

Ubrzo Agić bježi iz Dubrovnika u Italiju, ne želeći živjeti u samostanu Male braće jer su tamo boravili francuski vojnici s obiteljima. Radije je živio u izgnanstvu, nego položio zakletvu francuskim, ili austrijskim vlastima (usp. Sopta, 167).

U stihovima se ove elegije osjeća drama franjevca koji mora napustiti svoj dragi samostan. U pjesmi se ogleda njegova bol zbog gubitka dubrovačke samostalnosti dolaskom francuske vojske.

Već u početnim stihovima ove elegije (1-8) Agić izražava ljubav koju osjeća prema Daksi, „svojem malenom kraljevstvu“, od kojeg ništa ne bi mogao voljeti više sve da mu se i ponudi papinska vlast u Rimu ili da mu Napoleon, koji posvud uspješno ratuje, prepusti svjetovnu. On bi se na tome zahvalio jer ga oružje ne privlači, a nije mu ni draga pozicija moći, koja bi mu donijela samo nemiran san i strah za vlastiti život (9-16). U sljedećim stihovima Agić iskazuje zahvalnost Daksi što mu je nekoć (naime, pobjegao je s nje godinu dana prije nego je pjesma napisana) pružala dom i utočište, gdje se naučio kreposnom životu (što, na kraju krajeva, vrijedi više nego domoći se vlasti). Na Daksi nije bilo žena a ni sitnih gradskih moćnika, nije bilo poroka, zavisti, prijevare ni svađe, koje su karakteristične za građanski, svjetovni život (17-28). To, međutim, ne znači da se u samostanu živjelo bez pravila i da je sloboda bila bezgranična – obijesne sloboda i samovolja koje su u narodu uzrok brojnih zločina (29-32).

U nastavku se Agić obraća Francuzima, ističući kako uzalud proklamiraju demokraciju i slobodu, kad, eto, i oni opet imaju cara, opet se pokoravaju nečijim zapovijedima (33-40). Potom apostrofira samog Napoleona potičući ga da dovrši započeto: neka preuzme vlast (41-44).

Slijedi opis svakodnevnog života na Daksi: obaveza koje je imao svaki redovnik, ali i odmora koji bi potom uslijedio. U malom samostanu živjelo je svega osam redovnika franjevac koji su Agiću bili najbolje društvo. Jedan im je bio na čelu i njegova je odgovornost bila veća, dok su se ostali rado pokoravali i rado su izvršavali svoje zadaće. Naizmjenice bi slijedili rad i odmor te je život bio ujedno i težak i udoban (45-54). Agić potom priznaje: jedini je on istovremeno bio na čelu i podčinjen – nosio je najveću odgovornost, iako je gvardijan samostana bio netko drugi. Ipak, teret nije pretežak sve dok pomažu prijatelji (55-60). Zatim

pjesnik opisuje svoje obaveze: često je plovio u grad radi službe Božje, podijeliti sakrament nekom pobožnom čovjeku uoči blagdana ili možda nekome na umoru. A u tome ga nisu mogli spriječiti nikakvi vremenski uvjeti: ni studen zimi ni žega ljeti. Otisnuo bi se na more sve dok ne bi bilo toliko nemirno da se ploviti ne bi usudio čak ni Enejin vješti kormilar Palinur. Zaziva Omblu (Rijeku dubrovačku), luku Gruž, Petrovo Selo i crkvu Navještenja Bl. Djevice Marije koja se nalazi na Nuncijati, uz gradski vodovod, da mu budu svjedocima kako je davao sve od sebe da stigne na cilj kad je služba to od njega tražila (61-76). I zasigurno je poneki očevidac naglas rekao: „Sjeti se Tifisa! Ti ne ploviš na Argo. Ona je možda svladala nevrjeme, ali je Tifis poginuo. Pripazi da ne potonete i ti i čamac“ (77-82). Ja sam se, međutim, nastavlja pjesnik, pouzdao samo u Boga (83-84).

No nije on samo zbog svete dužnosti odlazio u grad. Često se naime morao pobrinuti za samostan i redovnike: bilo da je trebalo pribaviti radnike za obnovu crkve, bilo da je trebalo osigurati dovoljno hrane za život na malom otoku. No to su samo izvanjske brige, a Muza je već preumorna i pretužna da se opiše i život u samostanu (85-94).

Sada već Daksa čezne za svojim gospodarom koji ju je morao napustiti, a jedini je uzrok tomu Francuska, bezbožna zbog ateizma koji zagovara i kuga za običaje jer si silom i varkom, bez ikakvog prava, prisvaja što god joj se prohtije (95-102). No, slijedi upozorenje Francuzima: Bog je ponekad i osvjetnik i tebi se, Galijo, sprema propast – bit ćeš uništena vlastitim zločinima (103-108)!

Ad eumdem elegia secunda anno 1807.

U drugoj elegiji Agić nastavlja gdje je stao – opisuje svakodnevni život redovnika na Daksi i svoju omiljenu razonodu: ribolov.

Pjesma započinje obraćanjem Marku Bruereviću, koji je, uostalom, adresat svih triju elegija. No ako to o prvoj elegiji saznajemo samo iz naslova, jer ga se u čitavoj pjesmi više nigdje ne spominje, već ga se poruka tih stihova tiče samo po njegovoj francuskoj narodnosti, ova mu je elegija upućena izravno.

U početnim stihovima Agić poziva svoju Muzu koja ga već otprije spremna čeka da mu pomogne u slaganju stihova. Sretan što je došla, nudi joj pero i tintu, bijeli papir – on mora samo izreći misao, a Muza će ju uljepšati u elegijskim distisima koji su dovoljan ukras pjesmi (1-10). Zatim pjesnik izlaže svoju namjeru: želi opisati svoju svakodnevnicu na Daksi. Najvažnije su zadaće svakog redovnika obavljati svete obrede, redovito moliti, svakodnevno

ispitivati savjest i paziti na izbjegavanje grijeha; uvijek se truditi na bolje jer smrt može donijeti dva ishoda: ili vječnu nagradu u raju ili vječnu kaznu u paklu (11-18). Svakodnevno bi se molio časoslov od sedam molitvenih časova⁵⁰ i četiri koraka⁵¹. Često ih je zvijezda Danica dočekala ranom zorom revne u molitvi bilo zimi bilo ljeti (19-24).

Pošto je bila molitva dovršena, svatko bi nastavio po svojoj dužnosti koje je sam Agić za taj dan podijelio. On je brinuo i za veće zahvate na samostanu i oko njega, pazeći da nađe radnika i potičući ga da dovrši posao (25-28).

Međutim, kad je imao priliku, radije bi odlazio na more provjeriti mreže koje je dan prije bacio i nadati se bogatom plijenu. Potom Agić Bruereviću podrobno opisuje svoje dvije mreže: prva je bila gusta, za izlov sitne ribe, a druga, koja je imala šira oka, za krupniju. Bile su jednako velike, 12 lakata široke i 20 lakata dugačke, ali i jednako pouzdane i uspješne: hvatale su se i prostija i cjenjenija riba (29-42). Slijedi opis ribanja: kad se bacaju blizu obale, mreže plutaju skoro na površini, a u dubine se Tetidine spušta uteg od olova. I tek što se izlegu, ribama je već život u opasnosti zbog Agićevih mreža. Skupljaju se u jata, ali se ne predaju lako – bore se. I što se odlučnije zajednički bore, to mu više raste plijen u mreži (43-52). Od sitnijih riba lovile su se ljostura (*sudes*), barakuda (*sphyraena*), šiljka (*acus*), sardina (*sardina*), ovisno o sezoni (53-60). Drugom se mrežom obično lovila skuša (*sgomber*). Dupin je često od velike pomoći ribaru: on lovi jato riba tjerajući ih „neprijaznom bukom“⁵² i na taj način često natjera ribe ravno u ribarevu mrežu. Ali, ako i sam uđe u nju, napravi veliku štetu; pokidao bi mreže, kako se duhovito izrazio pjesnik, sve da ih je i sam Vulkan od metala iskovao (61-72). I tako, ribe sputane u gustoj mreži ili nabijene na kolac čine se poput osuđenika na smrt. A znalo ih je biti toliko da su mreže pucale (73-76).

Potom Agić opisuje jednu takvu dogodovštinu kad je ulovljeno mnoštvo riba, tako mnogo da je još puno ostalo da ih se posoli i spremi. Ulovljene su i mnoge plemenite ribe, koje su, šali se Agić, pale plemenitijom smrću. A korisnom se pokazala i mreža za velike ribe jer je obmanula mnoge nemani iz dubina (77-82).

Uz obećanje Marku da će ga jednom povesti sa sobom u ribanje, Agić uviđa da je vrijeme da se s bogatim ulovom vrati na Daksu, gdje ga čekaju subraća koja, ovisno o dobi, stalno nastoje oko poslova u domaćinstvu. Jedan okopava, drugi sadi kupus, treći sije, četvrti

⁵⁰ Časoslov se moli u zoru, ujutro, tri molitve kroz dan, uvečer i prije spavanja.

⁵¹ Časoslov se dijeli na *lectio*, *meditatio*, *oratio*, *contemplatio*.

⁵² Tzv. sistem eholociranja.

zalijsva. Jedan, pak, kosi sijeno, a drugi ga skuplja u snopove. Posla uvijek ima sve dok ima onih koji žele raditi. No podrobniji opis ovih poslova pjesnik ostavlja za neku drugu priliku (83-92). Kad se pjesnik vrati s ribom, svi ostavljaju posao i dobivaju nove zadatke: netko rasprostrijeti mreže preko štapova, netko skloniti ribu sa žarkog sunca. Jedan bere i čisti povrće, drugi priprema i održava vatru, a ostali pjevajući lijepe pjesme čiste ribu. Agić im se pridružuje, iako im je nadređen, i pomaže u poslu zbijajući šale (93-104). Pripreme su u punom zamahu i već se širi ugodan miris iz kuhinje. Agić poziva Bruerevića: „Hoćeš li sjesti sa mnom za stol? Ali zašto se mrštiš? Zelje ti je prljavo? Barakuda preprosta? Šiljka isto tako? Ni voda ti ne valja?“ A redovnicima je ovakva gozba, obilna, koju su sami pripremili, najmilija (105-112).

Ali iznenada se budi iz zanosa i shvaća da je samo sanjario – to više nije njegova stvarnost, on više nije na Daksi, više ne jede ove delicije. A jedini krivac: francuska podlost. I jedina dostojna kazna zbog uskraćenog ovakvog života, ovakve gozbe je – nezasitna glad. Ne imao, Marko, ništa za jelo, neka ti bude jedino ovakva hrana koja ti se gadi, poručuje Bruereviću, Francuzu, Agić. Neka ti čak i oskudno jelo pobjegne pred gladnim ustima, tako da, kao nekoć Erisihon, na kraju budeš prisiljen pojesti vlastite udove (113-124). No, iznenada zaustavlja Agić svoju Muzu jer uviđa da je pretjerao u srdžbi. Ali potjera od sebe i Marka (125-126).

Ad eumdem elegia tertia anno 1807.

U posljednjoj elegiji Agić zamišlja kako bi izgledao ribolov u koji bi sa sobom poveo i Marka Bruerevića, opisuje postupak izrade mreža, tehniku ribanja i ribe koje se najčešće love.

Antun nas Agić u treću elegiju uvodi igrom riječi koju nije jednostavno prenijeti u hrvatski jezik. Radi se o pridjevu *effrons*, koji ima značenje *bestidan*, *bezobrazan*, no kad bismo tu riječ raščlanili na prijedlog *ex* i imenicu *frons*, uvidjeli bismo kako logika te riječi počiva na slici nekoga tko je „istaknuta čela“, tko hoda uzdignute glave (u negativnom smislu), tko je ohol. Ovo nam je, temeljno značenje riječi, važno zbog kasnije šale koju će Agić primijeniti na Bruereviću i, uostalom, svim Francuzima. On ismijava njihovu frizuru; kako se čini, francuska je moda u to vrijeme bila nositi podugačke šiške na čelu, pa će se Agić rugati kako kosom pokrivaju sramotu – to što su bestidnici.

Rimljani su bestidnicima smatrali, započinje Agić, i one koji na umu (dakle, iza čela) nose sramotne, besramne misli, i one koji su objesni, a isto su tako smatrali da se skromnost i sram svakog čovjeka vidi na njegovom čelu; tako svatko može sam sebi biti sudac – za to se priroda pobrinula (1-6). Naime, svi oni koji nose neki grijeh, izdajica, lopov, razbojnik,

preljubnik, u starosti prije nego primaju u crkvi Svetu Pričest, preispituju sami sebe prekrivajući čelo rukama u molitvi (7-12).

Baš zato Francuzi, nemajući srama i ne prezajući ni pred čim, čelo skrivaju kosom koja im pada do očiju (13-16). Tako činiš i ti, Marko, jer si francuske krvi, svakojake podlosti. Zato mi, kaže Agić, i nije žao što sam te jučer otjerao kad nisi želio ni dodirnuti hranu kojom si bio ponuđen. A danas se, eto, vraćaš. No neće mu nuditi više sitne ribice, nego nešto čime bi mu izazvao divlji apetit – morsku deliciju, kakvom ga je često nagrađivala morska nimfa Dorida (17-24). Slijedi priča o toj deliciji, ali prije nje digresija o mrežama, najprikladnijim za tu vrstu izlova, u kojoj Agić sa sobom vodi Marka Bruerevića na more, kako mu je, uostalom, i obećao u prethodnoj elegiji (25-28).

Sama je Dorida vidjela kako Nerej plete takve mreže pa je Agiću prenijela to umijeće. Isplesti treba, dakle, dvostruku mrežu s rupama širokim kao šaka. Važno je da su mreže potpuno jednake i da im se oka poklapaju. Široke moraju biti samo tri lakta. Zatim ih treba povezati s gornje i donje strane čvršćim koncem (29-38). Osim toga, neka bude spremna i treća, tri puta šira mreža užih oka za koju je potreban uža konac koji će izvući Idmonova kći Arahna⁵³. Treću treba umetnuti među druge dvije mreže, a potom za njih pričvrstiti pluto koji će olakšati težak teret. Na kraju je treba obojiti smrvljenom trišljom da bi sličila morskoj travi (39-48). Tad ju se može položiti u plicak među mahovinu i alge jer se na takvim mjestima zadržava i lovi hranu bolja riba. Kad se približi mreži, proći će kroz široka oka, misleći da prolazi kroz morsku travu (49-56). U pokušaju da pobjegne, ozljeđuje se i sve više zapliće. Iscrpljena, ostaje visjeti poput zarobljenika koji će, još uvijek živ, stati pred gospodara svoga života (57-64). Tako mu je savjetovala Dorida, a on pažljivo sluša njezine opomene. I sam ćeš, Marko, obraća mu se Agić, vidjeti kako je učinkovita ova metoda (65-68). Zatim se obraća svom ribaru, nazvanom Glauko, neka pripazi na oštre bodlje škarpine (*scarpaena*) i tri bodljikava raka koji su se ulovili u mrežu svojim ticalima i kracima (69-74). Vikne drugom ribaru, s imenom Forkej, neka povuče mrežu koja im je ispala, a i razdire se. No nije važno, neka se malo i ošteti – samo neka je ulov velik. Mreže se čine prazne, ali ipak je tu bijela salpa (*salpa*) koja se napuhala od šafrana koji je pasla. No razočaranje: samo je jedna, a one inače uvijek plivaju u velikom jatu. Kad, eto, ipak ih je sedam! Ulov je ipak obilan – više i nije potrebno,

⁵³ Princeza Arahna iz Lidije bila je najvještija u tkanju. Hvalila se svojom vještinom i izazvala Atenu na natjecanje. Atena je satkala prizor sukoba Posejdona s Atenjanima, a Arahna prizor u kojem je ismijavala Zeusa i sve njegove ljubavnice. Atena, bijesna zbog njezine vještine i uvrede, puna osvetničke mržnje, iskida pokrivač, a Arahnu pretvori u pauka - insekta kojeg je najviše mrzila, osudivši ga da vječno tka svilu da bi uhvatio hranu.

za gozbu je i više nego dovoljno (75-88). Fortuna je uvijek sklona onima koji se zadovoljavaju umjerenim, pa im i preko nade bude široke ruke. U mrežama su još dvije nepoznate ribe, tu je i trlja (*mullus*) koja je od starosti izbljedjela. No kad osjeti zrak, opet će povratiti crvenu i žutu boju ljustaka. Bit će gozba dostojna i samog Aspicija⁵⁴, ribe su i po tri libre teške. Na dnu se mreže bijeli i cipal (*mugil*) (89-100). No je li to cipal? On vješto izbjegava mreže i obično ga se mrežama ne može uloviti. Jedva ga se i mrežama potegačama (*tractoria*) može uhvatiti, a i tada mnogi se izvuku. On, naime, kad shvati da je u klopci, iskače iz mreže u zrak i tako se spašava (101-106). Brzo, Glauko, upozorava pjesnik, uhvati onu koja se zakvačila za mrežu: to je manjić. On je ukusan, ali dobro je dok nije prevelik jer bi inače pokidao mreže. Veselite se, ribari, evo ih još četiri (107-116). Evo i pete – ali to je sipa, zla morska neman, koja, sama bezvrijedna, uništava ulov ispuštajući po njemu svoje crnilo. Pobjegla je, i sreća za nju, inače bi bila hrana za mačke na Daksi. Ni mreže nije oštetila (107-122).

Vjeruj, Marko, govori mu Agić, ovo su slastice koje diraju i srce i um, a osim toga su jako ukusne – cijeni ih i kraljevska kuhinja. Ali, da bi se sam uvjerio, nećeš odavde otići praznih ruku; dobit ćeš dio ulova prema zaslugama. Ali, što se to crni u dnu mreže? Je li sipa ili što drugo? Prestani se smijati! Glauko, reci što je (123-132)! Jao, sramote, šapnut ću ti u uho jer se ova riba zove kao sramotan ud muškarca. Ostao bez jezika tko ju je tako nazvao! Naziv joj možda jest sramotan, ali sreća je uloviti ju, a i gost bi otišao sretan (133-138). Agić pjesmu završava na prilično nedoličan način za jednog redovnika, rugajući se lascivno: Stoga, neka, Marko, ova riba bude dio tvog plijena i odlazi sad odavde! Učini s njim što te volja, ali i sam znaš s kojim se mjestom ta stvar najbolje slaže (139-142)!

5.3. Prigodničarska poezija

U članku „Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st.“ Irena Bratičević je latinističku poeziju 19. stoljeća okarakterizirala prvenstveno kao prigodnu, što znači da su ti sastavci nastali ususret nekim važnijim društvenim događanjima ili kao reakcija na njih. Neki su od tih poticaja rođenja prijestolonasljednika, dolasci raznih visokih dužnosnika ili istaknutih ličnosti u Dubrovnik, vjenčanja u carskoj kući, rođendani, ratne pobjede i tome slično. Preko pedeset pjesnika aktivno je sastavljalo stihove ovakve tematike – brojna su djela izdana, ali ih je jednako toliko još u rukopisima u dubrovačkim knjižnicama. Uglavnom su se

⁵⁴ Apicije ili Aspicije bio je poznati rimski ljubitelj luksuza.

birale kraće forme jer su one zbog svoje namjene zgodnije za brzu reakciju (usp. Bratičević, 2005: 15-16).

Najpoznatiji su dubrovački prigodničari Urban Appendini, Antun Krša, Baro Prospero Bettera, Bernard Zamanja i Marko Faustin Galjuf. Prigodno se pjesništvo tradicionalno smatralo nižom vrstom pjesničkog stvaranja zbog uporabe floskula i beskrvnih formula, često pretjeranog dodvoravanja vladajućima, a pjesnike prigodničare se prozivalo običnim versifikatorima. Bilo kako bilo, ta je pjesnička vrsta na dubrovačkom tlu bila nevjerojatno plodna baš na latinskom jeziku.

5.3.1. Elementi prigodničarske poezije kod Agića

Agićeve elegije upućene Bruereviću samo bi se u najširem smislu moglo smatrati prigodnima. Napisane 1807., one jesu na neki način potaknute francuskom okupacijom, tj. ulaskom Francuza u Dubrovnik 1806. No ne izravno jer je od tog događaja prošla godina ili čak nešto više dana.

Prije bi se moglo reći da Agićevi stihovi pokazuju neke karakteristike prigodnog pjesništva. Na prvom mjestu je forma pjesama: elegija – jedan od tipičnih oblika prigodničarstva. Kraćeg je daha i pisana je elegijskim distihom. Osim toga je vezana uz antičke uzore koji su pisali poeziju sličnog karaktera. U njoj su česte i dobro poznate klauzule u apostrofiranju vladara.

I Agić se mjestimice obraća ne samo izravnom svom adresatu Bruereviću nego i Napoleonu ili čak samoj Francuskoj (Galiji), koje se spominje samo po lošem. Ipak, to nije od središnje važnosti. Puno se prečim čini prikazati svakodnevni život jednog redovnika, odnosno, izraziti žaljenje što je takav život (zbog Francuza i francuske podlosti) sada stvar prošlosti.

U većoj bi se mjeri od ostalih prigodnicom moglo nazvati eventualno prvu elegiju: jedino kod nje uočavamo neki konkretniji povod: gubitak Dakse i bijeg franjevac. No čak i u ovoj elegiji Agić daleko odmiče od prvotne namjere, skrećući s lamentacije o voljenom otoku u argumentaciju koja postaje opisom obaveza i slobodnog vremena jednog fratra. Preostale su dvije elegije ipak samo prikazi života na otoku.

5.4. Ribarska ekloga

Ako bismo htjeli tražiti elemente ribarske ekloge u Agićevoj poeziji, svakako bismo trebali krenuti od usporedbe s Benešom, autorom prve ribarske ekloge u hrvatskom latinizmu i uopće

prvim pjesnikom koji se tog žanra prihvatio nakon Jacopa Sannazara⁵⁵, njegova „izumitelja“. Iako recepcija tog žanra u različitim nacionalnim latinitetima nije istražena, može se pretpostaviti da su Sannazara mnogi nasljeđovali jer je u 16. i 17. stoljeću bio vrlo popularan.

5.4.1. Agić o Beneši

Damjan Beneša, čiji je opus kroz povijest prošao praktički nezapažen, postao je u 19. stoljeću središnjim interesom fra Antuna Agića koji je prepisao njegova *Opera omnia*. Rijetki proučavatelji njegova lika i djela nisu mu bili skloni, a taj je slijed započeo upravo Agić. On je, kako je već spomenuto, njegov opus prepisivao u karanteni na Malti, što je moglo utjecati na njegovu ocjenu. Ipak, čini se da se i bez te otegotne okolnosti ne bi mogao suzdržati od ogorčenih komentara na račun Benešina stila. Kasnije je Đuro Körbler nastavio u tom tonu.

Agić je, doduše, Benešu prepisao desetak godina nakon što je sastavio elegije o kojima je ovdje riječ, no ipak je opravdano pomisliti da je upravo žanr ribarske ekloge kod Beneše motivirao Agića da, svjesno ili nesvjesno, iskoristi neke njezine elemente u svojim stihovima. Osobito ako se sjetimo da se Beneši vraćao više puta u svom životu.

5.4.2. Konvencije ribarske ekloge

Kod Beneše nalazimo „kartografskom pomnjom“ (Novaković, 1997: 405) opisan dubrovački krajolik, a moglo bi se reći da je Daksa kod Agića podjednako pažljivo prostorno smještena. Iako je i kod Sannazara i kod Beneše naglasak stavljen na mitologiju, ili, bolje reći, na mitsku etimologiju lokalnih legenda, kod Agića se mitološki elementi javljaju samo kao simbolički izrazi i slikoviti prikazi personificirane prirode. Tako bismo mogli zaključiti kako je Benešina intencija bila upravo prikazati i proslaviti daleku dubrovačku prošlost (posuđujući Sannazarovu formu), dok se Agić orijentira na suvremena zbivanja i angažirano istupa protiv francuske vlasti naprosto koristeći neke karakteristike ovog žanra.

Međutim, sigurno je da Agić svoje prijatelje ribare naziva imenima iz grčke mitologije (*Glaucus* i *Phorceus*) s razlogom: baš radi asocijacije na bukoliku, u kojoj su pastiri obično imali imena mitoloških pastira. Glauko i Forkej su, očekivano s obzirom na žanrovsku izmjenu, imena grčkih morskih božanstava. Ako je svim lokalitetima i povijesnim ličnostima

⁵⁵ Jacopo Sannazaro, talijanski latinist s početka 16. stoljeća. Žanrovski inovator – napisao je *Eclogae piscatoriae*, zbirku od šest tzv. ribarskih ekloga, intervenirajući u pastirsko pjesništvo brojnim izmjenama. Likovima su umjesto pastira postali ribari, mjesto radnje premješta se s polja na morsku obalu, i to ne neku mitološku, zamišljenu, već u vlastiti zavičaj: napuljsku. Vrijeme radnje također nije bezvremensko, već unosi obilje aluzija iz aktualnog političkog života (usp. Novaković, 401).

ostavljeno njihovo latinizirano ali izvorno ime, može se zaključiti da ova nehrvatska imena dubrovačkih ribara nisu nadjenuta nemotivirano.

5.4.3. Elementi ribarske ekloge

U prvoj elegiji nalazimo morski ambijent, i to konkretan: Daksa je pažljivo smještena u okolicu Dubrovnika, u blizini su gruška luka, Ombla, Petrovo Selo, Nuncijata i ostali lokaliteti. I Agić, kao i većina pjesnika koristi mnoga imena iz mitologije kao personifikaciju prirodnih pojava ili za različite usporedbe: spominju se Palinur, Enejin vješti kormilar na brodu, Tifis, lik iz Vergilijevih *Ekloga* (4, 34), Argo, lađa Argonauta kao simbol velikog i moćnog broda punog junaka, te muza, pjesnikova vodilja i pomoćnica. Elegija je puna aluzija na aktualnu politiku: Agić se obraća Napoleonu Bonaparteu, francuskoj vlasti, a ima i referenca na suvremenu modu i kulturu.

Drugu elegiju čini opis svakodnevice – stvarne, ne pomišljene; opisuju se ribari i tehnika ribanja, vrste mreža, razne ribe koje su se najčešće izlovljavale (ljostura, barakuda, šiljka, sardina, skuša). I ovdje nalazimo primjere personifikacije prirode: Lucifer (zvijezda Danica) koji predstavlja zoru, Tetijina sjedišta kao simbol morskih dubina. Spominju se mitološka bića: Arion, ditirambičar kojeg su mornari bacili u more i delfin koji ga je spasio ponijevši ga na leđima, Vulkan kao kovač, Erisihton kojeg je Demetra zbog uvrede kaznila nezasitnom glađu te je na kraju pojeo sama sebe.

Treća elegija započinje aluzijama na aktualnosti, konkretno, ismijava se francuska frizura koja postaje simbolom francuskih zločina. Bića iz mitologije kao stalna mjesta starih žanrova: nimfa Dorida i Nerej kao personifikacija mora i morskih bića, Arahna i njezina fina tanka mreža, Apicije (Aspicije), poznati rimski ljubitelj luksuza – simbol za sladokusca, zaziva se Pean (Apolon) kako je to bio običaj kod velikog veselja. Pobrojane su još neke često lovljene ribe (šarpina, rak, salpa, trlja, cipal, manjić, sipa). Ribarima se nadijevaju grčka imena Glauko i Forkej (inače imena morskih božanstava). Opaža se i ponavljanje s imperativom, karakteristično za žanr ekloge: *Glauce, cave manibus; nam ingens scarpaena malignas / Exeruit spinas: Glauce, cave manibus.*

5.5. Antički uzori⁵⁶

Općenito se može primijetiti da dominiraju uzori iz antike, iako postoje leksički primjeri i kasnijih autora. Uvjerljivo su najčešći Vergilije i Ovidije, nešto iz Lukana, Marcijala i drugih.

⁵⁶ Za pronalazak citata i klauzula antičkih autora poslužila je web stranica <http://www.mqdq.it/mqdq/>.

U prvoj elegiji nalazimo sljedeće završetke stihova: *redimire corona*, 5 (MART. epigr. 8, 70, 5; MART. epigr. 12, 52, 1; SEREN. med. 92); *nomen inane*, 29 (LVCAN. Phars. 2, 342; LVCAN. Phars. 5, 389; TERT. adu. Marc. 1, 109; HOR. epist. 1, 17, 41; OVID. ars 1, 740; OVID. epist. 10, 118; OVID. trist. 3, 3, 50); *esset iners*, 50 (OVID. rem. 780); *dabis, improba, poenas*, 107 (LVCAN. Phars. 5, 158) i neznatno izmijenjene izraze *aspergine salsa*, 73 (VERG. Aen. 3, 534) i *ut lapsu graviore ruant*, 104 (CLAVD. in Ruf. 1, 23).

Na početku, pak, heksametara imamo: *parva quidem*, 1 (OVID. met. 8, 630; OVID. trist. 2, 110; OVID. Pont. 4, 8, 35); *nec timuit*, 14 (VERG. app. culex 272; HOR. sat. 1, 6, 85); *tu mihi sola places*, 17 (PROP. eleg. 2, 7, 19; TIB. eleg. 3, 19, 3) i *contemprix superum*, 99 (OVID. met. 1, 161), te malo izmijenjeni *nec Pietas tantum*, 85 (STAT. silu. 5, 2, 98; VEN. FORT. carm. 2, 16, 121). Osim toga, nalazimo i u antici često korištene sintagme na drugim mjestima u stihu: *mixta venena*, 14 (OVID. am. 1, 14, 44); *animi curas*, 16 (LVCR. rer. nat. 4, 908); *sanguine terra madet*, 32 (VERG. Aen. 12, 691); *caelo duce*, 41 (LVCAN. Phars. 9, 847; VAL. FL. Argon. 1, 483); *tu causa es*, 100 (MART. epigr. 5, 16, 2); *vindex Deus*, 103 (SEN. Octavia 255); *rotat ensem*, 105 (VERG. Aen. 9, 441) i *tela parata*, 106 (OVID. nux 126).

U drugoj elegiji najčešći su sljedeći završetci stihova: *lima mordacius uti*, 9 (OVID. Pont. 1, 5, 19); *diffundit odorem*, 105 (VERG. georg. 4, 415) i *ira dolorque*, 125 (PROSP. ingrat. 376; OVID. Ibis 84), a početci: *rite Deo*, 25 (OVID. fast. 5, 595; VEN. FORT. carm. 4, 11, 16; OPT. PORF. carm. 8, 26); *addat opem*, 63 (OVID. ars 1, 368); *dic, sodes, mihi*, 107 (PLAVT. Bacch. 837) i *heu facinus*, 117 (OVID. am. 1, 6, 22; OVID. ars 1, 751; OVID. epist. 16, 215; LVCAN. Phars. 10, 518; MART. epigr. 10, 50, 5 i dr.), te česta sintagma, ovdje u drugom dijelu pentametra: *terque quaterque*, 4 (MART. epigr. 1, 103, 6; MART. epigr. 3, 17, 4; MART. epigr. 6, 93, 10; VERG. georg. 2, 399; VERG. Aen. 1, 94; PROP. eleg. 3, 7, 6 OVID. am. 3, 1, 32 i dr.).

U trećoj elegiji mogu se pronaći poznati završetci kao: *de vertice crines*, 15 (MANIL. astr. 1, 835; VAL. FL. Argon. 1, 412); *sanguine cretus*, 17 (VERG. Aen. 2, 74; VERG. Aen. 3, 608; OVID. met. 13, 31; STAT. silu. 5, 2, 17 i dr.); *rettulit illa mihi*, 30 (OVID. fast. 5, 278); *ire per herbas*, 53 (NEMES. cyn. 10) i *ad ima ruit*, 60 (SEDL. hymni 1, 4; VEN. FORT. carm. 3, 9, 74; SEDVL. hymni 1, 3). Na počecima stihova: *ipse videbis*, 68 (CALP. SIC. ecl. 5, 91) i *rumpe moras*, 132 (VERG. georg. 3, 43; SIL. ITAL. Pun. 8, 215; VERG. Aen. 9, 13; VERG. Aen. 4, 570; OVID. met. 15, 583; CALP. SIC. ecl. 1, 31; LVCAN. Phars. 2, 525; VAL. FL. Argon. 1, 305 i dr.), a na drugim mjestima u stihu česte sintagme: *laeditur ipse*, 58 (LVCR.

rer. nat. 3, 149) te nešto izmijenjene sintagme: *tremulo pollice*, 36 (OVID. epist. 19, 26: *Pollice quas tremulo conscia siccat anus*) i *pro meritis tuis*, 128 (SIDON. carm. 23, 1).

5.6. Stilistička analiza

Općenito se o stilskim figurama kod Agića može primijetiti da su podjednako zastupljene mnoge vrste figura dikcije i figura riječi (tropa), ali tek poneka figura konstrukcije (retoričko pitanje te jedan ili dva primjera asindetona i polisindetona) i nekoliko figura misli (usporedba, antiteza, gradacija, hiperbola i litota, eksklamacija i dva primjera figure *locus communis*).

U prvoj se elegiji zatječu sljedeće figure dikcije: anafora (*longe aberant*, 23, 25, 27; *Non me*, 63, 64, 65), simploka (*tu mihi sola*, 17), anadiploza (*immodicis didici frena cupidinibus. / Frena cupidinibus superaddere fortia*, 20-21), ponavljanje (*quos nunc aula ciet, nunc solet aula pati*, 12; *regna olim stabili tuta quiete dabas. / Regna beata dabas*, 18-19), paralelizam (*per tot discrimina vitae / totque animi curas*, 15-16), geminacija (*longe aberant lites, longe fraus*, 25; *ius novit famulus, novit et agricola*, 38; *caelo duce, et auspice caelo*, 41; *uno corde, uno ore*, 45; *seu vis, seu vilis*, 102) i homeoteleuton (*sunt modo qui iubeant, iussaue, qui faciant*, 34; *nec foret auxiliis indiga Dahsa tuis*, 44; *solus ego suberamque simul, praeeramque, laboris*, 55).

Od figura konstrukcije najčešće su retoričko pitanje (*quis non / splendidius quovis dixerit imperio?*, 21-22) i elipsa (*haec alii; securus ego*, 83).

Među tropima ističu se metafora (*sanguine terra madet*, 32; *tota humeris stabat machina nixa meis*, 58; *rotat ense, iratus et aptat / arcui in exitium tela parata tuum*; 105-106), perifraza (*strepitusque fori, armorumque tumultus*, 11; *aequoreas findere aquas*, 86; *prodere versu*, 91), metonimija (*scopulum* za otok, 3; *Mars*, 8; *Pater* za papu, 10; *aula*, 12; *Borea, Euro*, 69), sinegdoha pluralis pro singulari (*regna Daksae*, 1) i simbol (*corona triplex* za papinsku vlast, *sceptra* za svjetovnu, 5-6).

Među figurama misli uočavaju se eksklamacija (*heu!*, 28; *O labor! O requies!*, 52), antiteza (*quo mihi pars esset maxima, parva quies*, 56), gradacija (*non me frigus iners, non me torrentior aestus, / non me imbres poterant, non cohibere nives*, 63-64) i litota (*non ego praetulerim quidquid*, 4; *haud poterat*, 90; *haud patiens*, 105).

Druga elegija obiluje tropima, ali su zato primjeri figura dikcije ovdje rijetki; po jedan primjer simploke (*sive micante sudas argento perlita, sive*, 53), geminacije (*et niger humor adest, et*

adest tibi multa papyrus, 5) i poliptotona (*nobilior letho nobiliore cadat*, 80) te dva primjera homeoteleutona (*terque quaterque*, 4; *admoniti fugiunt; dum fugiuntque, cadunt*, 68).

Među figurama konstrukcije ističe se tek retoričko pitanje (*sed quae me ludunt insomnia vana?*, 113; *sed quo me agit ira, dolorque?*, 125).

Među figurama misli nalazimo eksklamaciju (*Heu facinus!*, 117), litotu (*haud impar*, 6), usporedbu (*haud impar nivis*, 6; *subera ut extent*, 43; *et forma et simili mole Sphyraena*, 54; *fulmen ut*, 65) i jedan primjer gnome – općenita misao kao podvrsta figure *locus communis* (*meditata quod instans / mors dabat; et merces, poenaque fine carens*, 17-18).

Mnogo je više primjera tropa. Među njima Agić koristi personifikaciju (*seque offert sociam Pieris alma meo*, 2), perifrazu (*sede calamum super*, 3; *superos conciliare prece*, 20; *praepediebat iter*, 40; *aequora permutans*, 58; *addat opem*, 63; *versatur humus renovanda ligone*, 87; *squammea diripiunt tegmina pisciculis*, 102; *remque ipse admotâ sollicitare manu*, 104), metaforu (*papyrus, ... quae tegit arva*, 5-6; *intentos ... Lucifer admoto conspiciebat equo*, 21-22; *seu gelidas traheret longissima, sive citato / volveret ardentis nox brevis axe rotas*, 23-24; *argento perlita*, 53; *fabricata metallis ... retia*, 65-66; *quosve tenet fixos pila probrosa reos*, 74; *undique fervet opus: gratum diffundit odorem / exagitatque avidam prompta culina famem*, 105-106; *Postremas demum carpens Eresichtonis escas*, 123), metonimiju (*niger humor* za tintu, 5; *Lucifer* za zvijezdu Danicu, 22; *lina* za ribarsku mrežu, 33; *Tetyos imas* za more, 45; *squammeo populo* za ribe, 46; *rostro* za šiljak, 55; *calor* za sunce, 98), sinegdohu (*artifices manus* za radnika, 28; *aequoreos sinus* za more, 30; *pars pro toto plumbum* za uteg, 45; *sale* za more, 77; *totum pro parte pernicies* za smrt, 46; *monstra* za ribe, 81; *tempore suo* za sezonu, 60; *singularis pro plurali sgomber*, 61; *piscis*, 79;) i dva stalna epiteta (*papyrus Sarmatica*, 5-6 i *laeso pede*, 10).

U trećoj elegiji nalazimo podjednak broj primjera figura dikcije, riječi (tropa) i misli, a nijedan primjer figura konstrukcije.

Od figura dikcije upotrebljene su anafora (*aequo iure*, 1 i 3; *dicite, io Paeon*, 113-114), geminacija (*contrahe, Glauce, sinum retis, cito contrahe*, 107; *non maior; maior retia perfoderes*, 112; *sepia*, 117, 119 i 121) i drugi oblici ponavljanja (*Glauce, cave manibus; nam ingens scarpaena malignas / exeruit spinas: Glauce, cave manibus*, 69-70; „*Erit tibi mugil*“, *Phorceus inquit. / Phorceu, deliras: hic tibi mugil erit*, 99-100; *Quidnam est?... / Rumpemoras; quidnam est?*, 131-132), asindeton (*proditor, aut fur, aut sicarius, aut alienam /*

famam; 7-8), aliteracija (*lato illi limina*, 55; *tramite texta*, 56) i asonancija (*hac illac lamina*, 96).

Među tropima ističu se metafora (*reddidit elatis ruga superciliis*, 12; *in vitreas undas*, 49; *menteque praegustas*, 124) i alegorija (*saga venefica*, 79), metonimija (*undas* i *vada* za more, 49; 50; *insidias* i *tegmen* za mrežu, 54; 57; *Fortuna*, 89), sinegdoha (totum pro parte *artem*, 30; singularis pro plurali *piscis*, 51; *notis*, 118), poliptoton (*nodum nodo respondeat*, 33; *Phorceus inquit. / Phorceu deliras*, 99-100), paregmenon (*tertium at ante, tripla*, 39; *nititur; at nisu laeditur*, 58; *cassis substat*, 59), perifraza (*cor, Marce, cupedia tangunt*, 123; *poenas sepia nexa luit*, 130) i jedan stalni epitet (*dirum omen*, 121).

Od figura misli uočavaju se usporedba (*fronte, velut solio*, 4; *ut iudice*, 6; *mollis quasi culcitra*, 61; *ut validi pars puribunda viri*, 134) i antiteza (*sit scissura levis, praeda sit ipsa gravis*, 78; *nomen turpe quidem; res at gratissima venit*, 137), hiperbola (*mole trilibris*, 98; *transque volat*, 106), litota (*nec... uno dente*, 20; *non vaga signa*, 116; *non indonatus abibis*, 127), jedan epifonem – duhovit zaključak kao podvrsta figure *locus communis* (*clitellis dignior ille fuit*, 110) i gradacija (*nihilque / iam fuit: at nobis satque superque bene est*; 122).

5.7. Metrička analiza⁵⁷

Općenito se može reći da su Agićevi elegijski distisi metrički pravilni i prozodija u pravilu ne odudara od klasične. Riječi netipične za klasični latinitet dobro su uklopljene u metričku shemu, iako treba naglasiti da se radi isključivo o toponimima (npr. *Dahsa, Umbla, Gravosa, Curilla* i sl.), ili o, na primjer, imenu Napoleona Bonapartea.

Heksametri uglavnom završavaju dvosložnom ili trosložnom riječju, uz dvije iznimke: 21. stih prve elegije i 35. stih treće završavaju jednosložnom riječju. Ni na jednom mjestu ne nalazi se *versus spondiacus* ni hiperkatalektički stih, dok slučajevi katalektičkog stiha i nisu tako rijetki. U prvoj elegiji na ukupno 54 heksametra dolazi 23 katalektičnih (prosječno gotovo svaki drugi stih), u drugoj na 63 heksametra katalektičnih je 20 (otprilike svaki treći), a u trećoj na 71 heksametar dolazi čak 40 katalektičnih (dakle, više nego svaki drugi stih).

Sinkopu ne pronalazim nijednu, ali se poneki primjer siniceze može uočiti u svakoj od triju elegija: u prvoj su to *eia* u 41. stihu i *ait* u 79.; u drugoj *diu* u 15. stihu, *plebeius* u 41. i *seu* u 55.; u trećoj *talia* iz 29., *hiatu* iz 55., *heus* iz 75., *io* iz 113. i 114. te *heu* iz 133. stiha.

⁵⁷ Metrička je analiza Agićevih stihova rađena po uzoru na Glavičićeve analize u knjizi *Versifikacija hrvatskih latinista*.

Što se tiče pak elizija, one su prilično česte. U prvoj su elegiji u prosjeku raspoređene u svaki drugi stih (na 54 heksametra 27 elizija), u drugoj jedna elizija dolazi na stih i pol (na 63 heksametra 42 elizije), a u trećoj su elegiji najčešće – na 71 heksametar čak 56 elizija. Međutim, potrebno je naglasiti da su one veoma neravnomjerno raspoređene; ima i stihova u kojima se pojavljuju i po tri elizije (45. stih prve te 77. i 105. stih treće elegije), no one uglavnom nisu ravnomjerno raspodijeljene s obzirom na cezuru. Ne nalazim nijedan primjer neuklonjenog hijata.

Dominantna je cezura pentemimera, dakle, ona iza treće arze u stihu, i kod Agića ona nikad ne biva osujećena elizijom. Osim toga se mogu pronaći i primjeri tritemimere i heftemimere, ali se u tim slučajevima rijetko radi o sintaktičkoj granici, a češće naprosto o ritmičkoj pauzi. Dijereza je, s druge strane, veoma rijetka pojava (npr. 15. stih u drugoj elegiji).

Agicev se heksametar ne može jednoznačno odrediti kao posve daktilski ili posve spondejski jer ih Agić različito raspodjeljuje. U prvoj je elegiji uvjerljivo najčešći oblik *ddsd*. U drugoj su najčešći oblici heksametra *ddss*, *ddsd* i *dsss*, a u trećoj *dsss*, *dssd* i *ddss*. Radi se o prve četiri stope jer je posljednji dio nepromjenljiv (*ds*). Isti se raspored daktila i spondeja rijetko ponavlja u uzastopnim stihovima, čime se izbjegava jednoličnost. Osim toga, koriste se sve moguće kombinacije ovih stopa (ukupno njih šesnaest), u većoj ili manjoj mjeri.

Što se tiče pentametara, oni su također metrički pravilni. Dijereza, koja se po pravilu nalazi uvijek iza treće arze, nikad nije zasjenjena elizijom, što dokazuje Agićevu versifikatorsku vještinu. Rima na krajevima dvaju dijelova pentametara nije rijetka pojava: u prvoj elegiji rimuje se u prosjeku čak svaki treći stih (na 54 stiha dolazi 16 rimovanih), u drugoj gotovo svaki peti (na 63 pentametara 13 ih se rimuje), a u trećoj tek svaki šesti (na 71 stih njih 12 rimovanih). Treba naglasiti da su stihovi s rimom vrlo neravnomjerno razmješteni. Slijedi nekoliko primjera rimovanih pentametara: *Terrarum vastis subiacet imperiis; Qui regna ad nutum datque adimitque suum; Nec timuit positis mixta venena cibis* (4., 8. i 14. stih prve elegije); *Optanti adventus terque quaterque tuus; Lucifer admoto conspiciebat equo* (4. i 22. stih druge elegije); *Fronte, velut solio, stat veneranda, suo; Famam ausus sanctum vel maculare thorum; Reddidit elatis ruga superciliis* (4., 8. i 12. stih treće elegije).

Pentametar po pravilu završava dvosložnom riječju, ali je uz njih podjednak broj pentametara koji na kraju imaju trosložnu ili četverosložnu riječ, te svega tri primjera s peterosložnom riječju.

Premda Branimir Glavičić u *Versifikaciji hrvatskih latinista* ističe da je jednosložna riječ ispred pentemimere rijetka (usp. Glavičić, 2001: 23), u Agićevim se stihovima ona pojavljuje čak pet puta u prvoj, dva puta u drugoj i četiri puta u trećoj elegiji.

Elegijski su distisi o pravilu misaona cjelina i to se kod Agića ni na jednom mjestu ne narušava.

6. Hrvatski latinizam u školskoj nastavi latinskog jezika

Hrvatski se učenici s izuzetno bogatom tradicijom latinizma u našoj znanosti i književnosti u pravilu upoznaju tek na jednoj elementarnoj razini prepoznavanja. Imena latinista uglavnom se spominju usputno i ne ulazi se dublje u njihove opuse, ni na satovima hrvatskog ni na satovima latinskog jezika. Ipak, značaj je tog dijela naše književne baštine velik, i u nastavnoj praksi, nažalost, zanemaren. Književna je produkcija na latinskom, univerzalnom europskom jeziku, stoljećima cvala iz više razloga, u koje ovdje doduše nećemo ulaziti, te je ostavila neizbrisiv trag u hrvatskoj, ali i europskoj književnosti, osiguravajući latinizmu u Hrvata posebno mjesto unutar svjetskog latinizma.

Osim toga, latinski je jezik u našem školstvu dodatno opterećen nepravednom stigmom kako se radi o nečemu bespotrebnom, nezanimljivom, a prije svega zamornom i teškom. Latinski je jezik specifičan po tome što je u ogromnoj mjeri za učenike apstraktan; uostalom, on se i ne poučava kao ostali strani jezici. Najveća je otegotna okolnost u čitavoj ovoj situaciji ta, što se premalo naglašava i pokazuje korisnost, smisao i svrha izučavanja ovog drevnog jezika.

Bliski susret sa znanstvenim radom u učenicima bi nesumnjivo pobudio zanimanje za taj jezik bilo s pozicije književnosti, bilo s pozicije pomoćnih povijesnih znanosti. Kad bi učenik vidio, uživo ili na fotografiji, pravi rukopis, možda čak autograf, osjetio bi djelić uzbuđenja koji je zajednički svim ljubiteljima i proučavateljima starine. Latinski bi postao nešto konkretno: medij za prenošenje lijepe književnosti, znanosti, filozofije, povijesti – dakle spona sa starijim vremenima. Nastava izvan učionice (odlazak u arhiv, knjižnicu i druge institucije) zasigurno bi povećala interes prema ovom nastavnom predmetu ili čak pobudila strast za istraživanjem u mladim ljudima koji će, možda, jednom doprinijeti akademskoj zajednici otkrivanjem nekog novog rukopisa, prepisivača, djela ili čak autora.

Izazov transkribiranja i datiranja rukopisa svakom bi učeniku bio interesantan, a pogotovo pokušaj razumijevanja i prevođenja njegova teksta – praktičan bi rad tako dao cijeloj ovoj temi jednu dimenziju svrhovitosti.

Ime fra Antuna Marije Agića čak je i u znanstvenim krugovima rjeđe spominjano. Učenjem ovakvih manje poznatih imena, pogotovo ako se radi prvenstveno o sakupljačima, prepisivačima i priređivačima, pružilo bi učeniku mogućnost uvidjeti o kojem je obimnom korpusu književnosti i znanosti ovdje riječ. A činjenica da je njegova velika većina još neistražena i neobjavljena, čak stoljećima zaboravljena, samo bi pojačala taj dojam i, optimistično ću završiti, interes.

7. Zaključak

U ovom je diplomskom radu predstavljen dio pjesničkog stvaralaštva fra Antuna Agića koji je u povijesti i filologiji ostao zapamćen prvenstveno kao pedantni prepisivač i priređivač starijih latinističkih tekstova s područja Dubrovnika.

Namjera je ovog rada bila doprinijeti našoj filologiji otkrivajući još jedno ime, dosad nedovoljno proučeno: Agić je, naime, osim u prepisivanju rukopisa, značajan i kao autor stihova koji pokazuju njegovu visoku obrazovanost, izvrsno poznavanje klasične lektire i versifikacijsku vještinu. No prije svega, predstavljen je kao jedan od najgorljivijih zaštitnika dubrovačke slobode i najistaknutijih protivnika francuske vlasti u Dubrovniku.

Agićevi su latinski stihovi transkribirani i analizirani, smješteni u vrijeme i ozračje u kojem su nastali, a na kraju je rada spomenuti prijepis i priložen, kako bi možda jednog dana ugledao svjetlo dana i tako široj javnosti predstavio svestranost hrvatskih latinista, ovom prilikom pjesničko stvaralaštvo dubrovačkog franjevca, filologa i prepisivača, a napose velikog domoljuba.

8. Literatura

1. Rkp. 9 iz privatnog fonda Ivana Dubravčića (Nizozemska)
2. Bersa, Josip. 1941. *Dubrovačke slike i prilike (1800. – 1880.)*. Zagreb: Matica hrvatska.
3. Bratičević, Irena. 2005. Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st., *Latina et Graeca*, br. 8: 15-29.
4. Brlek, Mijo. 1952. *Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.
5. *Catalogo dei libri rari, manoscritti e membranacci, appartenenti alla biblioteca relitta da D.ⁿ Luca Paulović*. 1889. Ragusa.
6. Cecić, Ivo. 1983. *Hrvatski biografski leksikon*. sv. 1 Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
7. Čučić, Vesna. 2003. *Posljednja kriza Dubrovačke republike*. Zagreb – Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik.
8. Ćosić, Stjepan. 1999. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku.
9. Fališevac, Dunja, Krešimir Nemeč, Darko Novaković. 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Foretić, Miljenko. 2007. U procijepu prodora novih ideja i realiteta dubrovačke zbilje. U: *Dubrovnik u povijesnim i kulturnim mijenama: Zbornik odabranih radova*, ur. Anica Kisić, 204-224. Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik.
11. Gelcich, Josip. 2008. Uvod u memoarske zapise Frana Bone. *Kolo. Časopis Matice hrvatske* XVIII, br. 2 (ljetno 2008).
12. Glavičić, Branimir. 2001. *Versifikacija hrvatskih latinista*. Split: Književni krug.
13. Hoško, Franjo Emanuel, Pejo Ćošković, Vicko Kapitanović. 2010. *Hrvatski franjevački biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine.
14. Kastropil, Stjepan. 1997. *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik. Knjiga II., rukopisi na stranim jezicima*. Dubrovnik: Dubrovačke knjižnice.
15. Kasumović, Ivan. 1904. Dubrovački pjesnici u XIX. vijeku prije ilirskog preporoda: Prilog za istoriju dubrovačke književnosti, *Školski vjesnik, stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu*, br. 11: 119-122.
16. Kasumović, Ivan. 1908. *Pjesme Urbana Appendinija*. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije (dioničke tiskare).

17. Lisičar, Vicko. 1935. *Tri dubrovačka otočića: Daksa, Sveti Andrija i Ruda*. Dubrovnik.
18. Macan, Trpimir. 2002. *Hrvatski biografski leksikon*. sv. 5 Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
19. Novaković, Darko. 1997. Rani odjek Sannazara u hrvatskom latinizmu: *Alieuticon* Damjana Beneše, u: *Talijanističke i komparatističke studije u čast Mati Zoraniću: Zbornik radova Međunarodnog skupa, Zagreb, 27.-28. svibnja 1997.* ur. Sanja Roić, (401-411). Zagreb: Odsjek za talijanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
20. Novaković, Darko. 2004. Autografi Ilije Crijevića (I): VAT. LAT. 1678. U: *Hrvatska književna baština* 3, ur. Dunja Fališevac, Josip Lisac, Darko Novaković, 9-21. Zagreb: Ex libris.
21. Pezo, Vladimir. 1989. *Hrvatski biografski leksikon*. sv. 2 Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
22. Rezar, Vladimir. 2006. *De morte Christi* Damjana Beneše. U: *De morte Christi*. Priredio Vladimir Rezar, 11-40. Zagreb: Ex libris.
23. Sopta, Josip. 1998. *Daksa: povijest franjevačkog samostana*. Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik.
24. Stepanić, Gorana. 1997. Epigrami i Carmina Marka Bruerevića, *Kolo* VI, br. 4: 103-114.
25. Stojan, Slavica. 2000. Pjesnička ostavština Marka Bruerevića na četiri jezika, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, br. 38: 185-199.
26. Velnić, Justin V. 1985. *Samostan Male braće u Dubrovniku*. Zagreb: Dubrovnik: Kršćanska sadašnjost; Samostan Male braće.
27. Visković, Velimir. 2010. *Hrvatska književna enciklopedija*. sv. 1 Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
28. Vratović, Vladimir. 1970. Marko Bruerević. U: *Hrvatski latinisti = Croatici auctores qui latine scripserunt*, sv. 2: *Pisci 17-19. stoljeća = Auctores saec. XVII-XIX*, ur. Veljko Gortan i Vladimir Vratović, 877-881. Zagreb: Zora: Matica hrvatska.
29. Vratović, Vladimir. 1971. Bruerević ili Bruerović?, *Živa antika* XXI., separat.
30. Vratović, Vladimir. 1971. *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća: Isječak iz povijesti hrvatskog latinizma*. Zagreb: JAZU.

31. *Giornale Arcadico di scienze, lettere ed arti* (broj 48, listopad – prosinac):
<http://archive.org/details/giornalearcadico48roma>
32. Klauzule pretražene unutar korpusa latinskih tekstova:
<http://www.mqdq.it/mqdq/ricerca.jsp>
33. Čučić, Vesna. 2005. *Prvi tiskari u Dubrovniku s popisom tiskane građe*.
www.hkdrustvo.hr/datoteke/168
34. Podatci o kardinalu Filippu Carandiniju:
<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1787.htm#Carandini>
35. Podatci o Franji Dolciju de Vickoviću:
(http://hr.wikipedia.org/wiki/Franjo_Dol%C4%8Di_de_Vickovi%C4%87)
36. Katalog Inocenta Čulića *Biblioteca di Fra Innocenzo Ciulich nella libreria de'RR. PP. Francescani di Ragusa*:
http://books.google.hr/books?id=3rJFAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

9. Prilog 1: transkripcija triju elegija Antuna Agića

9.1. Napomena uz tekst

U transkripciji su uvažena sva pravila klasičnog načina pisanja, uz doslijedan prijepis specifičnih mjesta. To znači da su intervencije u originalni tekst ograničene tek na nadopunu i osuvremenjivanje interpunkcije (uključujući i navodnike kod upravnog govora), slovo *j* je zamijenjeno s *i*, diftong *ę* promijenjen je u odgovarajući uobičajeni oblik *ae* ili *oe*, razriješene su tipične kratice (npr. *q*: u *-que*). Ispravljena je i praksa obilježavanja mnogih općih imenica velikim slovom.

Iako nigdje u literaturi ne nalazimo bilježenje imena otoka Daksa kao Dahsa, ovdje je oblik Dahsa ostavljen jer ga je bez sumnje takvog bilježio Antun Agić.

Ispravljena je i jedna vjerojatna pogreška prepisivača, što je naznačeno i u odgovarajućoj fusnoti.

Ad Marcum Bruerium

elegia prima anno 1807.

„Parva quidem fuerant Dahsae mea regna; fuere

Regna tamen votis, Marce, sat ampla meis.

Non ego praetulerim scopulo illi quidquid ubique

Terrarum vastis subiacet imperiis

Si mihi Roma caput triplici redimire corona,

5

Si sua Napoleo tradere scepra velit

(Napoleo vere Bonapars, Marte usque secundo

Qui regna ad nutum datque adimitque suum).

Sint tibi, Napoleo, dicam, tua regna: aliumque

Alma, tibi atque orbi suffice, Roma, Patrem.

10

Aequae odi strepitusque fori armorumque tumultus,

Quos nunc Aula ciet, nunc solet Aula pati.

Quis Regum potuit securos stertere somnos,

Nec timuit positis mixta venena cibus?

Sit, quicumque velit, per tot discrimina vitae,

15

Totque animi curas vique opibusque potens.

Tu mihi sola places, Dahsa optima; tu mihi sola

Regna olim stabili tuta quiete dabas.

Regna beata dabas: sponte illic ponere fida

Immodicis didici frena cupidinibus.

20

(Frena cupidinibus superaddere fortia, quis non

Splendidius quovis dixerit imperio?)
Foemina longe illinc aberat; quae, tu bene nosti,
Quam sit blanditiis perniciose suis.
Longe aberant lites, longe fraus atque simulas; 25
Quas sine fine novat civica vafrities.
Longe aberant praeco, quaesitor, scriba, satelles
Causidicusque suo (heu!) quam gravis eloquio.
Sed nec ibi exlex Libertas aut nomen inane,
Quo cuivis quisquis se putat esse parem. 30
Impia Libertas! Furibunda Licentia! Quanto
Oblita adhuc per vos sanguine terra madet!
Nil tamen egistis, suus orbi en redditur ordo,
Sunt modo qui iubeant iussaue, qui faciant.
Induperatori populus iam subditur idem, 35
Qui cunctis nuper Regibus hostis erat.
Subditur et Patri Natus, licet acer; herile
Ius novit famulus novit et agricola.
Iam non, ceu quondam, dos est uxoria rixae;
Paret et austero foemina iuncta viro. 40
Eia age, Napoleo; caelo duce et auspice caelo
Aggressum, cito fac, perficiatur opus.
At mea si starent modo regna, quiesceret alte,
Nec foret auxiliis indiga Dahsa tuis.

Vix octo, Marce, uno corde, uno ore sodales 45
Imperii fuerant maxima turba mei.

Praeque his unus erat, suberant alii, tamen omnes
Sorte sua laeti, sed mage qui suberant.

Nec magi laeti ac si marcerent deside vitâ;
Quique illic fuerit subditus, esset iners. 50

Tempore quemque suo libratâ lance manebat
Et labor et fessis viribus apta quies.

O labor! O requies! Vos robur, commoda vitae
Vos homini alternâ conciliatis ope.

Solus ego suberamque simul praeeramque, laboris 55
Quo mihi pars esset maxima, parva quies.

Praesulis alter enim nomenque locumque tenebat;
Tota humeris stabat machina nixa meis.

At bene fertur onus, quamvis grave, dum tamen illi
Supponat, qui fert, terga prebenda libens. 60

Festa dies aderat? Pietas privata vel aeger
Poscebat sacram iam moriturus opem?

Non me frigus iners, non me torrentior aestus,
Non me imbres poterant, non cohibere nives,

Non maris elati rabies (nisi forte negaret 65
Ire per infestas vel Palinurus aquas),
Quin ego contento properarem remige, sacrum

Urgeret quo me cumque Ministerium.

O quoties Borea frustra obnitente vel Euro

Quaesitum tetigi per freta cana solum! 70

Utraque vicinae testis mihi ripa sit Umblae,

Et tu, navigero, pulchra Gravosa, sinu.

Sudore hinc quoties madidusque aspergine salsa

Collibus adrepsi, celsa Curilla, tuis!

Vel tua, Virgo Parens, sacraria anhelus adivi, 75

Extinctum urbanam quâ fluit unda sitim!

Adversos quoties aliquis me vincere fluctus

Conantem aspiciens littore ab opposito;

„Typhis es alter“, ait, „nôn altera te vehit Argo:

Haec tenuit caelum; morte mala ille obiit: 80

Ni melius caveas cymbaeque tibi; perîstis

Demersi rabido cymbaque tuque solo.“

Haec alii; securus ego, fuerat Deus ipse

Cui dux sollicitae primaque causa viae.

Nec pietas tantum: quam saepe domestica rerum 85

Me cura aequoreas findere iussit aquas!

Dum res aut operas renovandis aedibus aptas

Conveho, quae longo vix steterant senio;

Providus aut totum dum cogo cibaria in annum,

Quae dare parva suo Dahsa sinu haud poterat. 90

Hic labor externus. Vellem, o, modo prodere versu,

Vivendi fuerit qui tenor usque domi!

Sed iam fessa negat procedere Musa: quiescet

Pauca addens, quae me verba dolore levent.

Nunc gemit ecce sacro vicinia tota ministro, 95

Et gemit ecce suo Dahsa carens domino.

Tam dirae sed enim qui fons et origo ruinae?

Qui turbo immeritis tam fera damna movet?

Contemptrix Superûm, pestis teterrima morum

Tu causa es tanti, Gallia, sola mali. 100

Tu regna invadis nullâ tibi debita lege;

Seu vis seu vilis dant tibi iura dolus.

Est tamen, est scelerum vindex Deus, esse malignis

Qui sinit, ut lapsu mox graviore ruant.

Iamque more haud patiens rotat ensem, iratus et aptat 105

Arcui in exitium tela parata tuum.

Vaticinor: iam fata instant; dabis, improba, poenas;

Heu, dabis ipsa tuis obruta criminibus!

Ad eumdem

elegia secunda anno 1807.

Ecce vigil pridem stat ad ostia, Marce, labori

Seque offert sociam Pieris alma meo.

Ingredere atque sede calamum super: o mihi felix

Optanti adventus terque quaterque tuus!

Et niger humor adest et adest tibi multa papyrus,

5

Sarmatica, haud impar, quae tegit arva, nivi.

Sensa ego sola dabo; facili tu carmine dices

Signabisque citâ carmina dicta manu.

Non opus est equidem limâ mordacius uti

Sat mihi non laeso si pede versus eat.

10

Ordine dicendum longo est pius incola Dahsae

Qua ratione suos duxerit usque dies.

Prima cuique sacris operarier inque vocare

Vota occurrentem sollicitudo Deum.

Tum mores animumque diu explorare per omnes

15

Rimas vel tenuis sicubi noxa latet;

Et niti in melius semper: meditata quod instans

Mors dabat; et merces poenaque fine carens:

Hinc demum unanimi, quae septem est didita in horas,

Bis binâ Superos conciliare prece.

20

Atque his intentos aurorae praevis ipse

Lucifer admoto conspiciebat equo
Seu gelidas traheret longissima sive citato
Volveret ardentem nox brevis axe rotas.
Rite Deo precibus sacrisque ex more solutis, 25
Me tribuente, suum quisque subibat onus.
Si qua struenda forent conducto opera ardua fabro,
Cura mihi artifices extimulare manus.
Sin vacuus possem, quo vellem, tendere; et essent
Pridie in aequoreos retia iacta sinus: 30
Nil mihi suave magis celeri quam accurrere lintre
Extractum positas piscibus insidias
Cernere et ex imo surgentia lina avideque
Scrutari qualis vel quota praeda venit.
Retia, Marce, duo mihi erant: solis tamen unum 35
Arctas pandebat pisciculis maculas.
Alterius mage lati aditus, queis utpote possem
Commode ego digitos inseruisse duos.
Bis senis altum ulnis, longum et utrumque ducentis
Vastum nanti avido praepediebat iter. 40
Plebeius capitur piscisque gregarius istis
Retibus: at multo faenore proficiunt.
Iacta ubi nam fuerint prope littus, subera ut extent
Aequore summo aut vix sint adoperta solo;

At plumbum ad sedes descendat Tethyos imas: 45

Foeda haec squammeo erunt perniciēs populo.

Illico maternis ac excluduntur ab ovis,

Pabula non illis certa, nec ulla domus.

Maxima palantes densantur in agmina; nunquam

Stant eodem nuper quem tenuere, loco. 50

Quidquid ad extensas accessent agmine fraudes

Retis id omne fere est praeda futura tui.

Sive micante sudēs argento perlita, sive

Et forma et simili mole sphyraena natet;

Seu piger et rostro, sed non metuendus, acuto 55

Tenuia progrediens membra volutet acus;

Aut opera, aut tardo gressu sardina, sed usque

Aequora permutans, irrequieta meet:

Hi magis angusto patefacta foramine pisces

Retia complebunt tempore quique suo. 60

Latior ast aditus queis est, ea retia sgomber

Ditabit sgombro vel [...] assimilis.

Addat opem, at distans, qui vexit Ariona, delphin;

Proximior nostris, inde abeat, maculis.

Fulmen ut, ille ruit: tua sint fabricata metallis 65

Vulcano artificii retia, diripiet.

Piscibus est terror: strepitu venientis iniquo

Admoniti fugiunt; dum fugiuntque, cadunt.
Disiectae siquidem dum frustra ubicumque phalanges
Perfugium tentant, retia sponte ineunt. 70
At magno immissis vix faucibus impete, nexu
Unumquemque arcto lina dolosa premunt.
Dixerit hos aliquis passos suspendia fures;
Quosve tenet fixos pila probrosa reos.
Vera tibi memoro: nonnunquam haec retia vidi 75
Depressa ingenti procubuisse onere.
Quin laute hinc pransos memini, aspersis sale multo
Reliquiis plures nos onerasse cados.
Rete aliud quoque erat mirabile, piscis ut inde
Nobilior letho nobiliore cadat: 80
Tumque aliud, quod sit raro utile; monstra sed alti
Interdum pelagi grandia decipiat.
Te comite haec alias invisam, Marce: operosos
Divite praeda hilaris nunc redeo ad socios.
Distincti hos etenim pro tempestate labores 85
Assidue exercent impediuntque domi.
Huic versatur humus renovanda ligone, sed illi
Ponendis foditur caulibus alta scrobes.
Hic serit, ille rigat; secat unus, colligit alter
In deportandos sagmina fasciculos. 90

Nunquam deficiunt operae exoptantibus: illas

Commodiore tibi fors numerabo loco.

At cessant orsos intermittuntque labores:

Curae quemque aliae, me veniente, manent.

Ponitur huic duplex bifidis innixa bacillis 95

Pertica, quae spatio distat utrinque pari.

Aptant his alii lina uvida; commovet alter,

Exurat nimius ne glomerata calor.

Ille virens decerpit olus purgatque; sed ignem

Hic cit et accensum ventilat usque focum. 100

Ast alii in gyrum positi, bona verba canentes,

Squammea diripiunt tegmina pisciculis.

His ego permixtus dignor quandoque iocari,

Remque ipse admotâ sollicitare manu.

Undique fervet opus: gratum diffundit odorem 105

Exagitatque avidam prompta culina famem.

Dic, sodes, mihi, Marce: hic mecum accumbere velles?

Quidnam est? Ruga frequens cur tibi nasum acciit?

Sordet olus, video; sordet tibi sorde: sphyraenam

Vilem dicis; acum despicias atque aquam. 110

Dulcior at nobis, escis quia dives inemptis,

Stat coram atque offert dapsile mensa epulum.

Sed quae me ludunt insomnia vana? Fuere

Olim, nunc desunt, hae mihi deliciae.

Ac tua praecipue, Gallorum perfida faulrix, 115

Illo me improbitas depulit e scopulo.

Heu facinus! Meritis sed enim pro talibus optem

Quae tibi? Dira diu te premat esuries.

Sit nihil, irato ut possis obtrudere ventri:

Solae adsint, quas nunc spernis, inique, dapes. 120

Haec quoque vix cupido tantae ore, novo ordine fiant

Vivaces subitam corripiantque fugam.

Postremas demum carpens Eresichtonis escas,

O, nequeas membris te saturare tuis!

Haec, precor, eveniant. Sed quo me agit ira dolorque? 125

Ohe, Musa, sile, garrula, Marce, apage!

Ad eumdem

elegia tertia anno 1807.

Aequo iure Itali *effrontem* dixere, proterva

Quisquis mente foret moribus aut petulans.

Aequo iure quidem, verecundia namque patenti

Fronte, velut solio, stat veneranda, suo.

Provida fronti hominis posuit natura pudorem, 5

Crimina quisque sua ut iudice se reprobet.

Proditor aut fur aut sicarius aut alienam

Famam ausus sanctum vel maculare thorum.

Dum recolit quandoque actae ante piacula vitae,

Sit nemo quamvis, ipsi ea qui obiiciat; 10

Frontem operit manibus, quam illi iam multa minorem

Reddidit elatis ruga superciliis.

Galli hinc, Marce, tui, quo crimina quaeque pudore

Perpetrare usquam non remorante queant,

Adducunt summo capitis de vertice crines, 15

Queis decus obnubant frontis ad usque oculos.

Tu quoque Gallorum furiato sanguine cretus

Frontem crine tegis crimina quaeque patras:

Nec pudet, expulerim quod heri te hinc, helluo, nostros,

Dedignantem uno tangere dente cibos; 20

Ecce redis: bene sit, rabidam facturus orexim,

Non iam pisciculos quisquillasque maris;
 Sed tibi delicias referam, quas, ampla laboris
 Praemia saepe mei, Doris amica dabat.
 Delicias narrabo; latet sed te, hisce parandis 25
 Quae sint apta magis retia deliciis.
 Pergimus en visenda isthaec; conscende phasellum:
 Totius hic minuet taedia sermo viae.
 Viderat ipsa olim nectentem talia Nereum
 Doris, miram artem retulit illa mihi. 30
 „Texe“, inquit, „latis duplex tibi rete fenestris,
 Pressa manus facile quas penetrare queat;
 Sintque pares; nodus nodo respondeat; aequae
 Altum rete ulnis vix sit utrumque tribus.
 His adhibe linum texendis crassius et quod 35
 Lippa oculis tremulo pollice nevit anus.
 Ambo iunge simul parte ex ima atque superna;
 Fac, apte unum alii congruat usque cavum.
 Tertium at ante, tripla saltem vice latius, arctis
 Pertextum maculis, tu tibi rete para. 40
 Hoc ut perficias, tenui de stamine filum
 Ducat ab Idmonia gnara puella colu.
 Perfectum ambobus sic insere, ut undique laxo
 Stipatum fluitet pervolitetque sinu.

Atque ita composito iam reti, subtus ut illud 45
Praegrave pondus agat, suber inane levet,
Inducat furvum lentiscus trita colorem,
Quem ferme aequoreum gramen habere solet.
Tum demum vitreas spe laetus ponito in undas,
Per vada, quae mollis muscus et alga tegunt, 50
Haec loca piscis amat melior, lascivit, oberrat,
Pabula sectatur prosequiturque parem.
Proximus insidiis teneras putat ire per herbas,
Sed cadet in positas credulus insidias.
Plurima utrinque patent lato illi limina hiatu 55
Intimaque exiguo tramite texta cedunt.
Permeat et secum iam ducit tegmen iniquuum.
Nititur, at nisu laeditur ipse suo.
Nam progressa parum, quae vestit eum undique, cassis
Substat; tum ille suo pondere ad ima ruit, 60
Suspensusque manet: mollis quasi culcitra fixum
Detinet, effoetis viribus ipse cubat.
Mollities damno est: captivus et integer atque
Vivus adhuc dominum stabit is ante suum.“
Sic Doris; fidos arrectâ ego Doridis aure 65
Excipio monitus consiliumque sequor.
Quam bene procedat (surgunt iam retia) forsan

Ipse videbis, at hoc ne moveare loco.

Glauce, cave manibus; nam ingens scarpaena malignas

Exeruit spinas: Glauce, cave manibus. 70

Hamato trahitur quoque cortice carabus horrens;

Nec solus, socios en vehit ipse duos.

Cornibus ut quisque et pedibus caudaque potenti

Praevalidis vere nexibus implicuit!

Scinditur heus! Allapsum cauti rete, tu utroque, 75

Phorceu, rem o insta; fac, scapha retro abeat;

Sed mage laevâ urge: iam se eximit; abstine et asta

Sit scissura levis, praeda sit ipsa gravis.

At nullam aspicio: quae saga venefica nobis

Retia devovit? Mentior, ecce venit. 80

Agnosco venientem; herbas depasta marinas

Salpa tumet croceis candida taeniolis⁵⁸.

Cur tamen una venis, magno stipante sororum

Agmine cui placidae saepe natantur aquae.

Falsus ego; comites secum egit; septima, in arctum 85

Dixeris examen, iam cumulata iacet.

Sit nihil ulterius; satis est, ut sobria nostro

Suppeditet partas mensa labore dapes.

Contentis modico Fortuna arridet et ultra

⁵⁸ *Corr. ex treniolis.*

Spem plenâ interdum dat bona multa manu. 90

Cernis? Ut implexus consurgat iam unus et alter,
 Ignoti pisces? Alter et alter inest.

Mullos gibba notat, sed purpura defit et aurum:
 Sunt equidem; multâ sed senuere die.

Senserit ut caelum, rubefiet squamma; micabit 95

In summa hac illac lamina fulva cute.
 O dignam, lurco quam quaerat Aspicius escam!

Censeo, quisque suâ mole trilibris erit.

Quidnam imo albet? „Erit tibi mugil“, Phorceus inquit.

Phorceu, deliras: hic tibi mugil erit. 100

Ille natat caute praetensaque retia limus
 Effugit, ipsa nec hac est potis arte capi.

Aegre illum fallunt tractoria; tunc quoque septus
 Sit licet ille plagis undique, multus abit.

Namque ubi captivum se agnoscit, ab aequore in oras 105

Prosilit aërias, subera transque volat.

Contrahe, Glauce, sinum retis, cito contrahe; asellus
 Haesit et uno vix dente tenetur hians.

Molvam alii monthamve vocant; qui dixit asellum
 Primus, clitellis dignior ille fuit. 110

Tu mihi, aselle, sapis; veniasque frequentior opto,
 Non maior; maior retia perfoderes.

Dicite: „Io Paean“; primo par ecce secundus:

Dicite: „Io Paean“; tertius ecce venit.

Ecce venit quartus; sed quae mala bellua quintus 115

Arrodit medium? Non vaga signa docent.

Sepia vilis, iners, atro tumefacta veneno,

Piscem his ausa meum es tu violare notis.

Sepia, ni fugeres (minima est iactura) fuisses

Tu nostris hodie felibus una cibus. 120

Sepia, dirum omen mihi! Lectum est rete nihilque

Iam fuit, at nobis satque superque bene est.

Haec tibi, credo equidem, cor, Marce, cupedia tangunt;

Menteque praegustas lambis et ora, spuis.

Nec sane immerito: Regum morosa culina 125

Has quoque legitimo iure probaret opes.

Ne dubites tamen; hinc non indonatus abibis

Et puto pro meritis pars erit ampla tuis.

Quid? Glauce, extremâ retis quid parte nigrescit?

Infesta an poenas sepia nexa luit? 130

Quidnam est? Compressus tibi concutit ilia risus.

Rumpe moras; quidnam est? Dic, age, praecipio.

Turpe, heu! Sed tenui tradam tibi murmure in aurem:

Dicitur, ut validi pars pudibunda viri.

Elinguis maneat, tam foedâ voce notavit 135

Qui prior hanc illi rem licet assimilem.

Nomen turpe quidem; res at gratissima venit,

Dives quâ nuter laetus et hospes eat.

Quocirca haec captae tibi, Marce, sit unica praedae

Pars hodie: ac tutum sumito eam hinc et abi.

140

Utere pro libito; sexum ast imitata virilem.

Scis, cui res melius congruat illa loco.

De quo me hinc informis vana. Passer

Olivi, nunc agunt, he mihi deliciae.

De tua prosequere, Pallorum perfida factis,

Ulo me impediti quodlibet exequio.

Non facinus incertis, sed certis prope tabulis optem

Longe tibi quia, in te parum quae.

Est nihil, vixit ut propter altera et vixit.

Sole a vinctus pro nunc, domus, iniqua, regis

He quoque, vix cupido tate omni, vix ad vinctus pro

Severus, sublimis, conpunctu, profero.

Plurimum amicum cupimus, exequio, quod

Plurimum amicum, sed pro me optem, colong.

He, procon, vinctus, sed pro me optem, colong.

De Burdome
Elogia 3° au. 1809.

Egrejone, hinc ~~thentem~~ vinctus, profero

Legimus, in hinc profero, in hinc profero.

Egrejone, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Qua vixit quaeque, vixit vixit profero vixit.

It vinctus profero, vixit vixit profero vixit.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

Profero, in hinc profero, in hinc profero.

